

DAY — 20

SEAT NUMBER

4 1 6 6 0 64

2024	III	16	1500	J-976	(E)
HISTORY (38)					
Time : 3 Hrs.		(8 Pages)		Max. Marks : 80	

Instructions :

- (i) All questions are compulsory.
- (ii) Figures to the right side indicate full marks.
- (iii) Draw concept maps with pens in the answer sheet.
- (iv) Start a new question on a new page.

Q. 1. (A) Choose the correct alternatives and rewrite the statements : (6) [10]

- (1) In 1440 _____ started printing press.
(a) James Watt (b) Gutenberg
(c) Aristotle (d) Homer
- (2) 'Declaration of Independence' of America was drafted by _____.
(a) George Washington (b) Thomas Jefferson
(c) Lord Amherst (d) Lord Cornwallis
- (3) The 'Third Battle of Panipat' was fought between the marathas and _____.
(a) British (b) Abdali
(c) Ahmad Khan Bangash (d) Najib Khan
- (4) The first atom bomb was dropped on the city of _____ during the aerial attack of America on Japan.
(a) Nagasaki (b) Hiroshima
(c) Pearl Harbour (d) Stalingrad

0 9 7 6

- (5) The headquarters of SEATO was located at _____ .
 (a) Thailand (b) Philippines
 (c) Pakistan (d) United Kingdom
- (6) The birth anniversary of Swami Vivekanand is observed as _____ .
 (a) National Education Day
 (b) National Youth Day
 (c) National Integration Day
 (d) National Science Day

(B) Find the incorrect pairs from group 'B' and write the correct ones : (4)

- (1) Group 'A' Group 'B'
 (a) Arcebispo — Chief Executive officer
 (b) Chancellor — Judge
 (c) Vedor da Fazenda — Incharge of company's possession
 (d) Capitaon — Captain
- (2) Group 'A' Group 'B'
 (a) Merger of the princely state of Hyderabad — Swami Ramanand Tirth
 (b) Merger of the princely state of Kashmir — Shaikh Abdulla
 (c) Significant contribution in the 'Goa' liberation movement — Mohan Ranade
 (d) The trade unionist leader in Puducherry — V. Subaiyya
- (3) Group 'A' Group 'B'
 (a) Headquarters of CENTO — Ankara
 (b) Headquarters of SAARC — New Delhi

(c)	Secretariat of Commonwealth	—	London
(d)	Headquarters of NATO	—	Paris
(4)	Group 'A'		Group 'B'
(a)	National Human Rights Commission	—	Protection of Human rights
(b)	Centre for Science and Environment	—	Study of Pollution in Delhi
(c)	SEESCAP	—	Institute for conservation of turtles
(d)	INTACH	—	Organisation creating awareness for conservation of heritage

Q. 2. (A) Write the names of historical places/persons/events: (4) [8]

- (1) Portuguese seafarer who arrived in India in 1498—
- (2) The princely state in Saurashtra that did not merge in India immediately after its independence—
- (3) Organisation that played an important role in decolonisation after Second World War—
- (4) The city in which metro railway was flagged off in 2002—

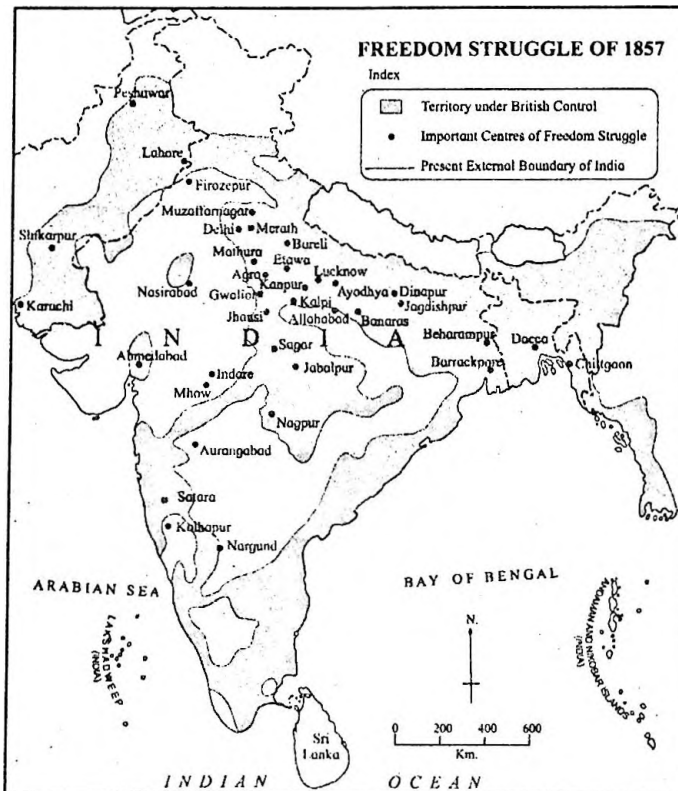
(B) Choose the correct reasons and complete the sentences : (4)

- (1) The Industrial Revolution first began in England because _____
 - (a) England was a big country.
 - (b) in England capitalist and labour class increased.
 - (c) England had big market.
 - (d) nature of Industrial Revolution was limited in England.
- (2) The British wanted to gain control over Myanmar because _____
 - (a) they wanted to expand their empire.
 - (b) it was very important for them to control the natural resources and the market in Myanmar.

- (c) they wanted to be on the forefront in the colonial competition amongst the European nations.
- (d) they wanted to teach a lesson to king Thibaw of Myanmar.
- (3) Chhatrapati Shivaji Maharaj levied octroi on the salt trade to _____
- (a) oppose the Portuguese.
- (b) stop the British trade of salt.
- (c) raise funds for Swarajya.
- (d) oppose the colonialists.
- (4) Japan surrendered in the Second World War because _____.
- (a) America signed treaty with Japan.
- (b) America launched aerial attacks on two Japanese cities Hiroshima and Nagasaki.
- (c) Japanese economy was ruined.
- (d) Japanese people opposed the War.

Q. 3. (A) Observe the given map and answer the questions based on it :

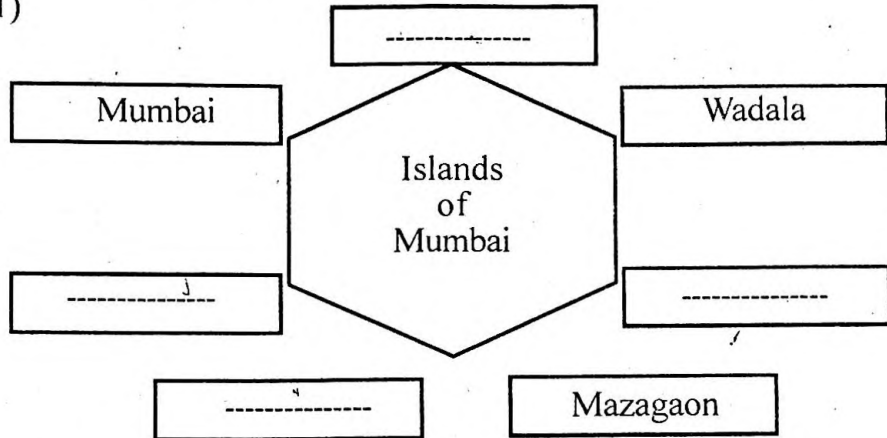
(5) [13]

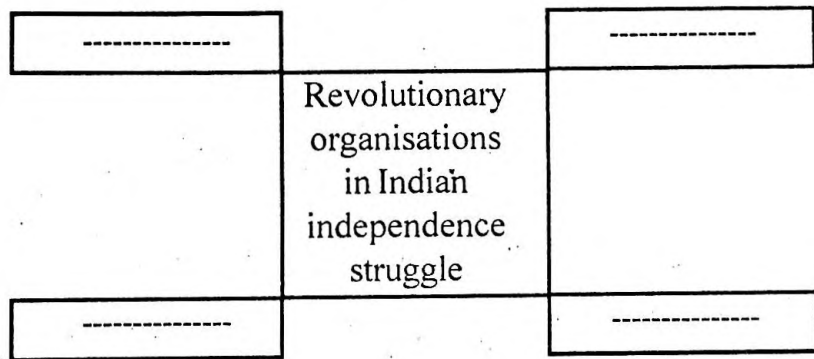
- (1) To which topic is this map related?
- (2) Name any one centre of independence struggle of 1857 in present Bangladesh.
- (3) Name any one centre of independence struggle of 1857 in present Pakistan.
- (4) Name any one place of independence struggle of 1857 in present Maharashtra.
- (5) Name the Indian island located in Arabian Sea.

(B) Complete the concept maps (Any FOUR) : (8)

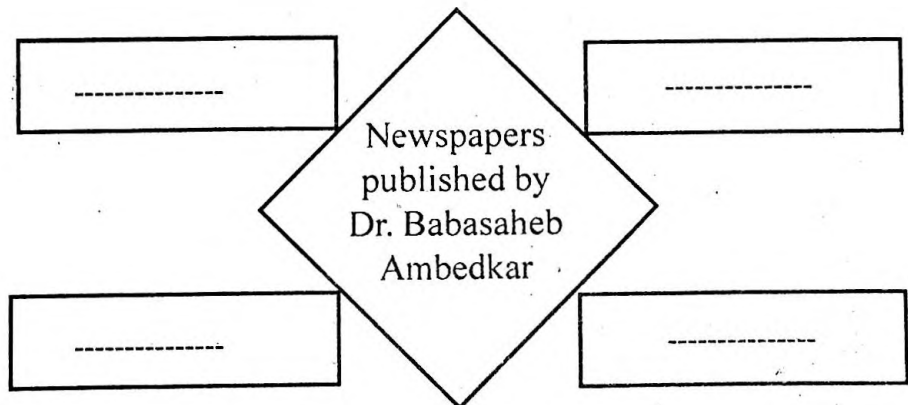
(1)

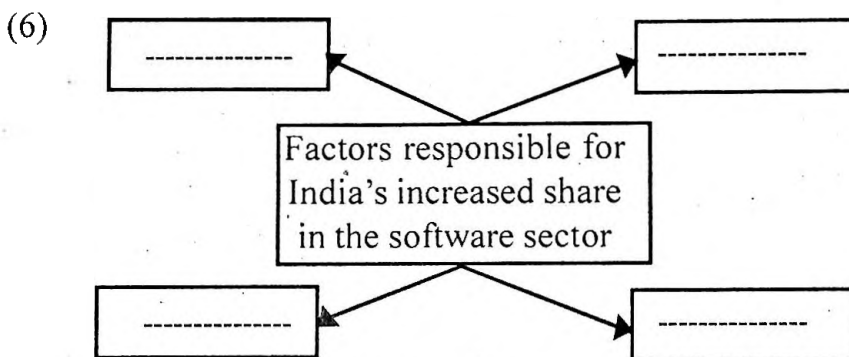
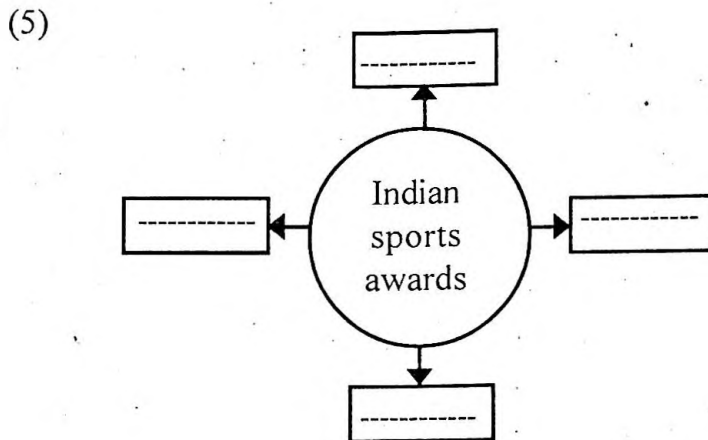
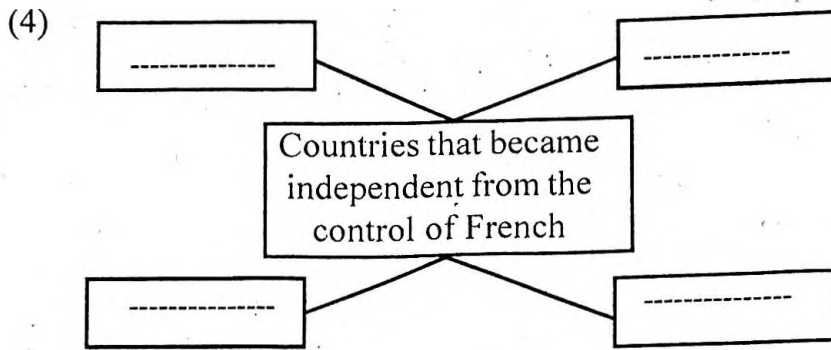

(2)

(3)

Q. 4. (A) Write short notes (Any THREE) :

(6) [15]

- (1) Economic Nationalism
- (2) Prarthana Samaj
- (3) Decolonisation
- (4) Bandung conference
- (5) The youth policy of the Government of India

(B) Explain the following statements with reasons

(Any THREE):

(9)

- (1) The European Renaissance is supposed to have reached its zenith in the 15th and 16th centuries.
- (2) Indian rulers found it difficult to fight the Portuguese.
- (3) The British Government in India decided to return home.
- (4) SAARC has achieved success in some fields.
- (5) In 1993 Human Rights Protection Act was passed.

Q. 5. State your opinion (Any THREE) :

[9]

- (1) Spain became prosperous after establishing colonies in America.
- (2) Chhatrapati Shivaji Maharaj built naval force.
- (3) According to Swatantryaveer Savarkar, the Independence War of 1857 was the first war of Independence.
- (4) Trustee system adopted by League of Nations was failed.
- (5) India is a leading country in the field of Space Research.

Q. 6. Answer the following questions in detail (Any TWO) :

[10]

- (1) Explain the causes and effects of European Crusades.
- (2) Write the information about merger of Kashmir in India.
- (3) Write the information about the defence affairs of India.

Q. 7. Answer the following questions with the help of given points

[15]

(Any THREE) :

- (1) Write detailed answer about the nature of European colonialism with the help of following points:
 - (a) Meaning of colonialism
 - (b) Causes of colonialism
 - (c) Consequences of colonialism

- (2) Explain the Portuguese Maratha relations:
- (a) Relationship between the Portuguese and Chhatrapati Shivaji Maharaj.
 - (b) Relationship between the Portuguese and Chhatrapati Sambhaji Maharaj.
 - (c) Relationship between the Portuguese and Chhatrapati Shahuji Maharaj.
- (3) Write information about first session of Indian National Congress :
- (a) First session
 - (b) Present delegates
 - (c) Resolution passed
- (4) Write causes of the First World War :
- (a) Imperialistic policy
 - (b) Competition for armament
 - (c) Immediate cause
- (5) Write information about commonwealth of nations :
- (a) Objectives of the commonwealth of nations
 - (b) Establishment of the commonwealth of nations
 - (c) Advantages of the commonwealth of nations

DAY — 22

SEAT NUMBER

2024 III 19

1100

J-985

(E)

SOCIOLOGY (45)

Time : 3 Hrs.

(7 Pages)

Max. Marks : 80

- Note :*
- (1) All the questions are compulsory.
 - (2) Figures to the right indicate full marks.
 - (3) Minimum 4 points are expected for sub-questions of 4 marks.
 - (4) Write answers to each question on a new page.

Q. 1. Attempt the following objective type questions.

[20]

(A) Complete the following statements by choosing the correct alternative given in the bracket and rewrite them :

(5)

(1) 'Bell Bajao Andolan' is related to _____ .

(domestic violence, dowry, malnutrition)

(2) 'Earth Day' is celebrated on _____ .

(5th June, 11th July, 22nd April)

(3) _____ has classified the population of India into six main racial groups.

(Dr. G. S. Ghurye, B.S. Guha, Dr. Iravati Karve)

(4) _____ is an urban development programme.

(Smart Cities Mission, Sarva Shiksha Abhiyan,
Panchayati Raj)

(5) The Hindu Code Bill was passed in the year _____ .

(1948, 1952, 1955)

(B) Correct the incorrect pair and rewrite it:

(5)

(1) (i) Swami Dayanand — Arya Samaj

Saraswati

(ii) Periyar — Self Respect

Movement

(iii) Mahatma Gandhi — Harijan Sevak Sangh

(iv) Behramji Malbari — Dharma Sabha

(2) (i) Heterogeneity — Urban community

(ii) Panchsheel — Dr. Rajendra Prasad

(iii) Caste — Ascribed status

(iv) Law — Formal Social

control

(3) (i) 'Seven sisters' — Seven states in
North Eastern region

(ii) Peaceful coexistence — National unity

(iii) Home Language — Mother Tongue

(iv) Communalism — Caste conflict

- (4) (i) Labour-intensive — Industrialisation
(ii) Industrial growth — Urbanisation
(iii) Rational outlook — Digitalisation
(iv) Liberal principle — Globalisation
- (5) (i) Alcohol — Internet addiction
(ii) Inadequate skills — Unemployment
(iii) Indebtedness — Farmers' suicide
(iv) Dada-Dadi — NGO

(C) Identify the appropriate term from the given options in the box and rewrite it against the given statements : (5)

Linguism, Endogamy, Urbanisation, Industrialisation, Mahatma Jotirao Phule, Narcotic drugs

- (1) Worked for prohibition of child marriage.
- (2) Conflict based on language.
- (3) Marriage within the group.
- (4) It can lead to physical health problems.
- (5) Increase in machine-made products.

(D) Correct the underlined words, complete and rewrite the statements: (5)

- (1) The ultimate aim of Hindus is Artha.
- (2) The main occupation in urban areas is agriculture.

- (3) The Arya Samaj was founded by Rajarshi Shahu Maharaj.
- (4) Globalisation has made us independent.
- (5) Startup India is a scheme to solve the problem of ageing.

Q. 2. Write short notes on the following (Any TWO) :

[8]

- (1) Status of women in Early Vedic Period
- (2) Obstacles to national integration.
- (3) Characteristics of Modernisation

Q. 3. Differentiate between (Any THREE) :

[12]

- (1) Christianity and Islam
- (2) Tribal community and Rural community
- (3) Digitalisation and Globalisation
- (4) Social change and Social Movement
- (5) Traditional woman and Modern woman

Q. 4. Explain the following concepts with examples

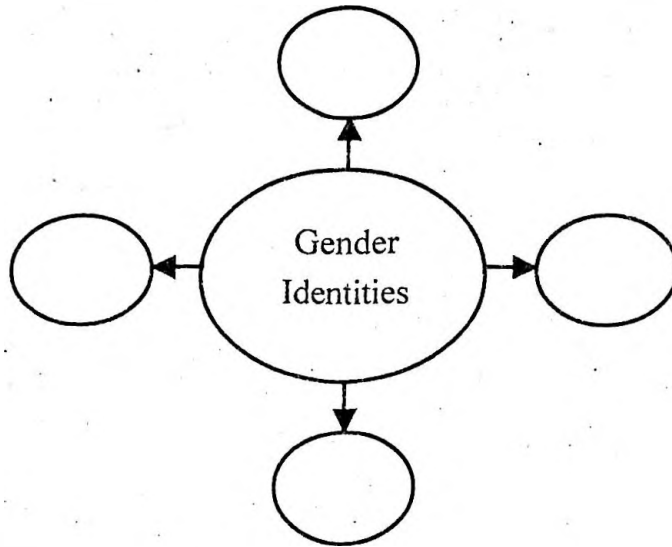
[8]

(Any TWO) :

- (1) Women's Empowerment
- ~~(2)~~ Varna system
- (3) Industrialization

Q. 5. (A) Complete the concept map :

(4) [12]

(B) State whether the following statements are True or False with reasons (Any TWO) :

(8)

- (1) The scope of environmental movement is wide.
- (2) Economic inequality has no effect on society.
- (3) This is the era of computerisation.

Q. 6. (A) Read the following passage and answer the questions given below :

[10]

(6)

Sarva Shiksha Abhiyan (SSA) is a Government of India programme that makes education for children between ages 6-14 free and compulsory. This programme was pioneered by former Indian Prime Minister, Shri Atal Bihari Vajpayee in 1993-94. It became totally operational since 2000-2001. This programme made education a Fundamental Right.

Along with this, the Government of India also launched the National Programme of Nutritional support to Primary Education (NP-NSPE) on 15th August 1995. From here emerged the concept of free 'Midday Meal' for children going to schools which were managed by local bodies like Gram Panchayats and Municipal Corporations. The 'Midday Meal' is mandatory. It is taken for granted that the children should be given good, nutritious food on a daily basis. A lot of organisation goes into the cooking and delivering these meals to the schools, on time.

Universal Education goes hand in hand with Nutrition. Children of the village and municipal schools look forward to this meal. For several of them it is perhaps the main meal of the day.

Questions :

- (1) Do you think Primary Education should be made compulsory?
- (2) What is the importance of 'Midday Meal' in Primary Education?

(B) Give your personal response (Any ONE) : (4)

- (1) Jainism and Buddhism provided hope to all people.
- (2) Old Age Homes have positive and negative consequences.

Q. 7. Answer any ONE of the following questions in detail

[10]

in about 150-200 words :

- (1) Explain the problems of urban community. Suggest measures to solve them.
- (2) Explain the causes of farmers' suicide. What are your suggestions to solve the problem?

DAY — 03

SEAT NUMBER

2024 II 23

1100

J-809

(M)

MARATHI (02)

Time : 3 Hrs.

(11 Pages)

Max. Marks : 80

कृतिपत्रिका

कृतिपत्रिकेसाठी सूचना :

- (१) आकलन कृती व व्याकरण यांमधील आकृत्या किंवा चौकटी पेनाने अथवा पेन्सिलीने व्यवस्थित काढाव्यात.
- (२) स्वच्छता, नीटनेटकेपणा व लेखननियमांनुसार लेखन यांकडे जाणीवपूर्वक लक्ष द्यावे.

विभाग १ - गद्य

[२०]

कृती १. (अ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(८)

(१) चौकटी पूर्ण करा -

(२)

(य) विचारांची गती म्हणजे -

(र) दिशाविहीन गती म्हणजे -

(२) कारणे लिहा -

(२)

माणूस घरातून दारात आला, की वाहनावर आरूढ होतो, कारण ----

(य)

(र)

0809

वेग हे गतीचे एक रूप आहे. आपले जीवनही स्थिती आणि गती यांत विभागलेले आहे. थांबणे, चालणे, धावणे असे हे जीवनचक्र फिरतच असते. आपल्या विचारांनाही गती असते, जिला आपण प्रगती म्हणतो. ती विचारांची गती असते. गतीला जेव्हा दिशा असते तेव्हाच ती प्रगती या संज्ञेला पात्र ठरते. दिशाविहीन गती ही अधोगती ठरते. आजच्या जीवनात विलक्षण वेगवानता आढळते. रस्ते वाहनांनी व्यापलेले असतात. माणसे घरांत राहतात म्हणूनच अल्पकाळ तरी स्थिर राहतात. एरवी गतीपायी अगतिक होतात.

अहोरात्र भरारणारी आणि थरारणारी वाहने पाहिली म्हणजे आश्चर्य वाटते. ही आली कोठून? आली कशी आणि कशासाठी? पूर्वी देशोदेशींचा इतिहास घडला. लोकांनी जगप्रवासही केला; पण आजच्या एवढी अवखळ वाहने कोठे दिसत नसत. आता माणूस घरातून दारात आला, की वाहनावर आरूढ होतो. वेळ थोडा असतो. कामे बरीच असतात. पायी चालत ती उरकता येत नाहीत. जीवन हे दशदिशांना विभागलेले आहे. मुलांची शाळा एका टोकाला, आपले कार्यालय दुसऱ्या टोकाला, मंडई एका बाजूला तर दवाखाना दूर, कुठल्या तरी दिशेला. जीवनाची ही टोके साधणार कशी? जोडणार कशी? शेवटी गती ही घ्यावीच लागते. यथाप्रमाण गती ही गरज आहे; पण अप्रमाण, अवास्तव आणि अनावश्यक गती ही एक विकृती आहे. आपली कामे यथासांग पार पाडावीत, एवढा वेग जीवनाला असावा. त्यापेक्षा अधिक वेग म्हणजे अक्षम्य आवेग म्हणावा लागेल. तो आत्मघातकी ठरतो.

(३) स्वमत अभिव्यक्ती -

(४)

‘यथा प्रमाण गती ही गरज आहे’ - हे विधान तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.

किंवा

वाहन चालवत असताना कोणती काळजी घ्यावी, ते सविस्तर लिहा.

(आ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(८)

(१) जेव्हा दात दुखतो तेव्हा लेखकाला होणारे साक्षात्कार -

(२)(४)

(य)

(र)

(२) दुखच्या दाताबद्दलची लेखकाची मते :

(२)

(य)

(र)

दात दुखायला लागला, की तो मुळापासून दुखू लागतो. किंबहुना दाताला मूळ असते हे फक्त तो दुखायला लागला म्हणजेच कळते. माझा दात जेव्हा दुखायला लागला तेव्हा तर माझी खात्रीच झाली, की आपण आरोग्यशास्त्राच्या पुस्तकात पाहिलेले दाताचे चित्र आणि प्रत्यक्ष आपले दात यांत फार फरक असला पाहिजे. आपल्या दाताला मूळ नसून झाडासारख्या मुळ्या असल्या पाहिजेत आणि त्या हिरड्यांत सर्वत्र पसरल्या असल्या पाहिजेत. नाहीतर सगळेच दात दुखत असल्याचा भास मला का व्हावा? प्रत्येक दाताला हात लावून पाहिल्यानंतर ज्या दाताने शंख करायला लावला, तो दुखरा दात याची खात्री झाली. दुखच्या दाताला लहानसा स्पर्शसुद्धा खपत नाही! बरे, हे दुखणे तरी साधे, सरळ असावे? तेही नाही. एखाद्या कवीच्या मनातील जिप्सीसारखा एखादा लाकूडतोड्या माझ्या दाताच्या मुळाशी खोल बसलेला असतो आणि तो एकामागून एक घाव घालीत असतो. असे म्हणतात, की दिवसा सभ्य दिसणारी माणसे रात्री आपल्या खऱ्या रूपात फिरतात. दात हा अवयवही अशाच माणसासारखा असावा. नाहीतरी दिवसा अधूनमधून पण सभ्यपणे दुखणारा दात रात्री राक्षसासारखा अक्राळविक्राळ का होतो? दातांत आणि चोरांत साम्य असते ते याच बाबतीत. दोघेही रात्री गडबड करतात.

(३) स्वमत अभिव्यक्ती :

(४)

लेखकाने दुखच्या दाताची तुलना अक्राळविक्राळ राक्षसाशी केलेली आहे, याबाबत तुमचे मत लिहा.

किंवा

दातदुखीच्या कथा-व्यथा तुमच्या शब्दांत लिहा.

(इ) खालील उताऱ्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(४)

(१) खालील चौकटी पूर्ण करा :

(२)

रिमझिम पावसात अडई व वणकी या रानबदकांकडून होणाऱ्या कृती -

(य)

(र)

प्रचंड बुंधा असलेल्या मोहाच्या झाडाला पोखरी असतात. रिमझिम पावसात अडई व वणकी ही रानबदकं पोखरीत घट्टी करून त्यात अंडी घालतात. मोहरानातून तळ्याकडं उडत जाणाऱ्या योणाऱ्या रानबदकांचं दृश्य मोठं गूढ रम्य वाटतं.

माझं वनविभागात जाणं केवळ अपघात नव्हे. ते माझं भाग्य आहे, वनांच्या सावलीत मी वाढलोय. ग्रंथात आढळून येणार नाही असं ज्ञान मी जंगलातून प्राप्त केलंय. गुरुजनांकडून शिकता येणार नाही ते वृक्ष व दगडांनी पढविलयं. वृक्षांइतका धर्मात्मा कुणी नाही. त्यांच्यापासून मी देवाचं अस्तित्व जाणलयं. झाडं जशी सूर्यप्रकाश व दव शोषून घेतात तसं चांगलं तेवढं घेतलय. पानं गळतात. फुलं कोमेजतात. पण ती पुन्हा विकसित होतात. मितव्ययी म्हणजे काय ते जंगलापासून शिकावं. आभाळाच्या, पर्वताच्या, हिरव्या मैदानाच्या चमकणाऱ्या पाण्याच्या केवळ दर्शनानं कितीतरी स्मृती माझ्यात जागृत होतात. तुम्हाला वाटतं ना आपली मुलं विचारी बनावीत, त्यांनी भावनांतील पावित्र्य जाणावं, तर त्यांना जंगलात व पर्वतावर न्या.

(२) कारणे लिहा.

(२)

आपल्या मुलांना जंगलात व पर्वतावर न्यावे, कारण -

(य)

(र)

कृती २. (अ) खालील कवितेच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा : (८)

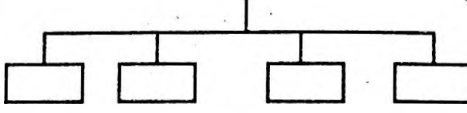
(१) कारणे लिहा - (२)

(य) समुद्र अस्वस्थ होतो, कारण

(र) समुद्र शिणून जातो, कारण

(२) चौकटी पूर्ण करा - (२)

कवीला दिसलेली समुद्राची रूपे

समुद्र कोंडून पडलाय गगनचुंबी इमारतींच्या गर्जाआड.
तो संत्रस्त वाटतो संध्याकाळी : पिंजारलेली दाढी, झिंज्या.
हताशपणे पाहत असतो समोरच्या

बल्लिसाव्या मजल्यावरील मुलाकडे,
ज्याचं बालपण उंचच उंच पण अरुंद झालंय
आणि त्याची त्याला कल्पनाच नाही.

समुद्राच्या डोळ्यांत थकव्याचं आभाळ उतरत येतं
आणि शिणून तो वळवतो डोके.

इमारतींच्या पलीकडच्या रस्त्यावर थकलेल्या

माणसांचे पाय, बसर्ची चाकं.

समुद्र अस्वस्थ होऊन जातो

शहराच्या आयुष्याच्या विचाराने.

तेव्हा तो मनांतल्या मनांतच मुक्त होऊन फिरू लागतो

शहरांतल्या रस्त्यांवरून, वस्त्यांमधून.

उशिरापर्यंत रात्रां तो बसलेला असतो

स्टेशनवरल्या बाकावर एकाकी, समोरच्या

रुळांवरील रहदारी पाहत,

हातांवर डोकं ठेवून अर्धमितल्या डोळ्यांनी.
त्याला आठवतं त्याच्याच शेजारी
पाय मुडपून कसंबसं झोपलेलं एखादं मूल,
ज्याचं बालपण स्टेशनवरल्या बाकाएवढं,
आणि त्याची त्याला कल्पना असावी किंवा नसावी.
समुद्र खिन्न हसतो आणि शिणलेल्या
पापण्या मिटून घेतो.

त्याला काळजी वाटते साऱ्यांच्याच बालपणाची
वयस्कांच्या शहरांतील.

(३) अभिव्यक्ती :

(४)

शहरांतील बाल्यावस्थेच्या जीवनाचे वर्णन तुमच्या शब्दात ते स्पष्ट करा.

(आ) खालील ओळींचा अर्थ लिहा :

(४)

आरशात भेटलीस तरी बोलत नाहीस

ग मन उलगाडून

ओठ मात्र असतात पिळवटलेले, खसकन

देह तोडलेल्या फुलांसारखे,

इतकी कशी वेढून गेलीस या घनगर्द संसारात

जळतेस मात्र अहोरात्र पारंपरिकतेचे

वरदान समजून

(इ) खालीलपैकी कोणतीही एक कृती सोडवा :

(४)

काव्य सौंदर्य :

रंगुनी रंगांत साऱ्या रंग माझा वेगळा !

गुंतुनी गुंत्यांत साऱ्या पाय माझा मोकळा !

कोण जाणे कोटुनी ह्या सावल्या आल्या पुढे;

मी असा की लागती ह्या सावल्यांच्याही झळा !

वरील ओळींतील भावसौंदर्य स्पष्ट करा.

किंवा

रसग्रहण :

सरी- वाफ्यात, कांदं लावते
बाई लावते
नाही कांदं ग, जीव लावते
बाई लावते
काळ्या आईला, हिरवं गोंदते
बाई गोंदते
रोज मातीत, मी ग नांदते
बाई नांदते

वरील काव्यपंक्तींचे रसग्रहण करा.

विभाग ३ - साहित्यप्रकार : कथा

[१०]

कृती ३. खालील उतान्याच्या आधारे सूचनेनुसार कृती करा :

(४)

(अ) (१) एका वाक्यात उत्तरे लिहा :

(२)

(य) प्रारंभी कथा कोणत्या हेतूने लिहिली गेली ते लिहा.

(२) कथेची व्याख्या लिहा.

प्रारंभी एखादी शिकवण देण्यासाठी, बोध देण्यासाठी कथालेखन केले गेले. नंतर-नंतर मनोरंजन करण्यासाठी किंवा एखादा विचार, भावना, चित्ताकर्षक घटना वाचकांपर्यंत पोहचवण्यासाठी कथा लिहिल्या जाऊ लागल्या. कथेत घटना असतात, कथानक असते, तिच्यात पात्रे असतात. स्थळ, काळ, वेळ यांचाही उल्लेख कथेत असतो. कथेच्या विषयानुसार तिच्यात विशिष्ट वातावरणही असते आणि समर्पक अशी निवेदनशैलीही असते. कथेतील पात्रांच्या परस्परसंबंधातून निर्माण झालेले ताणतणाव, संघर्ष, गुंतागुंतही कथेत असते आणि या सर्वांचा एक उत्कर्षबिंदूही (क्लायमॅक्स) असतो कथेत! अर्थात या सर्व घटकांनी युक्त अशा कथेला समर्पक शेवटही असतो तसेच एक सुयोग्य आणि उत्तम शीर्षक ही असते.

'एक विशिष्ट स्थलकाली पात्रांच्या परस्परसंबंधातून घडलेल्या घटनांचे एखाद्या विशिष्ट हेतूने केलेले उत्कंठावर्धक चित्रण म्हणजे कथा.'

अर्थात प्रत्येक कथेत हे सर्वच घटक असतीलच आणि त्यांचे प्रमाणही सारखे असेल असे म्हणता येणार नाही. एखाद्या कथेत पात्रांना प्राधान्य असेल तर एखाद्या कथेत प्रसंगांना. कधी लेखकाचा दृष्टिकोन अधिक महत्त्वाचा असू शकतो तर एखादी कथा वातावरणनिर्मितीचा हेतू लक्षात घेऊन लिहिली जाऊ शकते. तीच गोष्ट विचारांची आणि भावनांचीही असू शकते.

(२) कथा लेखनासाठीचे आवश्यक असणारे चार मुद्दे लिहा. (२)

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा : (६)

- (य) 'शोध' कथेतील 'टॅक्सी ड्रायव्हर' या पात्रा विषयीचे तुमचे मत लिहा.
(र) घर सोडण्यामागचा अनुचा विचार तुमच्या शब्दांत स्पष्ट करा.
(ल) गावाच्या विकास कार्यात अडचणी निर्माण करणाऱ्या लोकांबद्दल तुमचे मत लिहा.
(व) बापू गुरुजींसारख्या समाजसेवकांसारखे तुम्ही अनुभवलेल्या व्यक्तिमत्त्वाचे वेगळेपण लिहा.

विभाग ४ - उपयोजित मराठी

कृती ४. (अ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा : (४)

- (१) मुलाखत घेताना ध्यावयाची काळजी तुमच्या शब्दात लिहा.
(२) माहितीपत्रकाची उपयुक्तता स्पष्ट करा.
(३) अहवाल लेखन करताना लक्षात ध्यावयाच्या चार बाबी विशद करा.
(४) बातमी आणि वृत्तलेख यांतील फरक थोडक्यात लिहा.

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही दोन कृती सोडवा :

(१०)

(१) माहितीपत्रकाच्या रचनेची वैशिष्ट्ये लिहा :

सुसंगत व अचूक माहिती उपयुक्तता व परिणामकारक दक्षता
..... माहितीपत्रकाची विशेष काळजी व वेगळेपण
आकर्षक मांडणी व भाषाशैली मनाला भिडणारी शब्दयोजना.

(२) अहवालाचे स्वरूप व आवश्यकता स्पष्ट करा :

हेतू तारीख वेळ, समारोप विविध मुद्दे आरंभ ते शेवट
क्रमाक्रमाने तपशील माहिती संकलन अहवाल
लेखनाची आवश्यकता.

(३) एखाद्या व्यक्तीची मुलाखत कशी घ्यावी, हे खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

मुलाखतीचा प्रारंभ मुलाखतदात्याचे कार्य मुलाखतीचा
मध्य प्रश्नांची लवचीकता मुलाखत समारोप.

(४) वृत्तलेखांचे प्रकार खालील मुद्द्यांच्या आधारे स्पष्ट करा :

बातमीवर आधारित वृत्तलेख व्यक्तिचित्रणात्मक वृत्तलेख
..... मुलाखतीवर आधारित वृत्तलेख ऐतिहासिक स्थळ
..... गूढ, विस्मय, नवल यांवर आधारित वृत्तलेख.

विभाग ५ - व्याकरण व लेखन

[२०]

कृती ५: (अ) सूचनेनुसार कृती करा :

(१०)

(१) (य) योग्य पर्याय निवडा :

(१)

निशिगंधासारखा निशिगंधच होय.

वरील विधानाचे उद्गारार्थी वाक्य ओळखून लिहा :

(१) निशिगंध हा निशिगंधच असेल!

(२) निशिगंध म्हणजे निशिगंधच!

(३) निशिगंधासारखा निशिगंधच कसा!

(४) निशिगंध म्हणजे गंध!

- (र) सूचनेप्रमाणे सोडवा : (१)
पुढील सगळे मार्ग बंदच होते.
(नकारार्थी वाक्य करा.)
- (२) (य) योग्य पर्याय निवडा : (१)
'पतिपत्नी' या सामासिक शब्दातील समास ओळखून लिहा.
(१) कर्मधारय समास
(२) द्वंद्व समास
(३) अव्ययीभाव समास
(४) तत्पुरुष समास
- (र) 'पावलोपावली' या सामासिक शब्दातील समासाचे नाव लिहा. (१)
- (३) (य) योग्य पर्याय निवडा : (१)
'मी हलकेच उठतो' या वाक्यातील प्रयोग ओळखून लिहा :
(१) कर्तरी प्रयोग
(२) कर्मणी प्रयोग
(३) भावे प्रयोग
(४) यापैकी नाही
- (र) 'भावे प्रयोग' असलेले वाक्य शोधून लिहा : (१)
(१) त्यांना आपण जपलं पाहिजे.
(२) मी डायनिंग टेबल जवळ येतो.
(३) हा संदेश मला पोहोचवता आला.
(४) तुम्ही गाडीतच बसा.
- (४) (य) मुंगी उडाली आकाशी (१)
तिने गिळिले सूर्यासी !
वरील काव्यपंक्तीतील अलंकार ओळखून लिहा.
(१) अर्थान्तरन्यास
(२) अनन्वय
(३) अतिशयोक्ती
(४) अपन्हृती

(र) चौकट पूर्ण करा : (१)

'आहे ताजमहाल एक जगती तो तोच त्याच्यापरी :

या वाक्यातील उपमान ओळखा.

(५) (य) 'फितूर होणे' या वाक्प्रचाराचा अर्थ खालील पर्यायांतून ओळखून लिहा : (१)

(१) दगाबाजी करणे.

(२) बोलणी करणे.

(३) शरण जाणे.

(४) अपमान स्वीकारणे

(र) 'फितूर होणे' या वाक्प्रचाराचा वाक्यात उपयोग करा. (१)

(आ) खालीलपैकी कोणत्याही एका विषयावर सुमारे २०० ते २५० शब्दांत निबंध लिहा : (१०)

(१) निसर्ग माझा सखा

(२) माझा आवडता लेखक / कवी

(३) मी समुद्र बोलतोय

(४) क्रीडांगण बोलू लागले तर

(५) वृत्तपत्रांचे महत्त्व

DAY—

SEAT NUMBER

2024

II

23

1500

J - 818

(U)

URDU (05)

Time : 3 Hrs.

(16 Pages)

Max. Marks : 80

سرگرمی نامے کے لیے ہدایات

- (۱) ”سرگرمی نامے“ میں دی ہوئی ہدایات کے مطابق خاکے صرف پین سے بنائیں۔
- (۲) ”سرگرمی نامے“ کی معروضی سرگرمیاں اور قواعد پر مبنی سرگرمیوں کی جانچ ممتحن ہدایات کے عین مطابق کرتا ہے، اس لیے ہدایات بغور پڑھیں۔
- (۳) ”سرگرمی نامے“ کا تحریری حصہ جانچتے وقت ممتحن آپ کی تحریری مہارت، مؤثر انداز بیان، پرکشش خیالات، مناسب الفاظ، جملوں کا تسلسل، بر محل موزوں اشعار، محاورے، کہاوتوں اور بولی کے استعمال، املا وغیرہ پر خصوصی توجہ دیتے ہوئے نمبرات تفویض کرتا ہے۔
- (۴) خوش خطی اور صفائی کا خیال رکھیں۔

حصہ ۱ : نثر۔ کل نمبرات 20

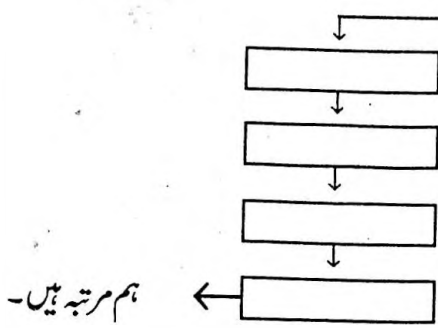
- (7) سوال 1 :- (الف) درج ذیل درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔

(2)

رواں خاکہ مکمل کیجئے۔

(1)

مصنف کی نظر میں

ہم مرتبہ ہیں۔

میں نے خبریں پڑھی ہیں کہ طب اور جراحی نے اعصابی مریضوں کو شفا بخشی ہے اور نفسیاتی تجزیوں کا بھرم کھول دیا ہے۔ عقیدت مندی شامل حال ہو تو سیانے، اوجھاء، عامل، نجومی، پلاسٹ، قیافہ شناس اور حضرات کے ماہرین بھی ماضی و مستقبل کے پردے اٹھا سکتے ہیں اور ان سب کو بھی اپنے اپنے شعبوں پر سائنس ہونے کا دعویٰ ہے۔

میں مشرق اور مغرب کے فرق و امتیاز کو جغرافیائی مفروضے ماننا ہوں۔ سورج کے طلوع و غروب کے مقامات کا فرق انسانیت اور انسانی مسائل پر اثر انداز نہیں ہوتا۔ کہیں صبح ہوتی ہے کہیں دوپہر، کہیں شام تو کہیں رات اور یہ سب بہ یک وقت ہوتا ہے۔ یورپ اور امریکہ کے شاعروں کے سامنے جو مسائل ہیں، ان کے درجات مختلف ہیں لیکن نوعیت ایک ہے۔ وہاں کے واقعات بے شک ہمارے لئے خبر ہیں۔ ہم ابھی ان مسائل سے اس شدت کے ساتھ دوچار نہیں ہوئے۔ میرے شہر میں کارخانے کی چینی اور اونچا پیڑ متوازی خطوط ہیں۔ ماضی نہ یہاں زندہ ہے نہ مردہ۔ فطرت اور مشین کے مسائل بھی یہاں اتنے شدید نہیں ہیں۔ یہ وہ زندگی ہے جسے میں جیتا ہوں، دیکھتا ہوں، سوچتا ہوں، محسوس کرتا ہوں۔

میں جانتا ہوں کہ شاعری نیا موڑ لے چکی ہے اور اس میں اور زندگی میں بے تکلف، بے حجاب اور براہ راست رشتہ مستحکم ہو چکا ہے۔ آج کا شاعر اپنی

بات کہتا ہے، اس کے پاس معمولات ہیں۔ معمولات پر غور و فکر اور تحقیق کر کے سائنس آج ابو العلوم بن چکا ہے لیکن شعور اور احساس کی دنیا میں فنون و ادب نے سائنس کے طرز عمل کے بجائے سیاست کے سطحی طرز عمل کو اپنا کر اور اپنے آپ کو دوسروں کا کچھ لگو اور آگہ کار بنا کر اپنی اہمیت، وقعت اور توقیر کو گھٹایا ہے۔ اب یہ نہ ہوگا۔ میری نظر میں فلسفی، سائنسداں، فن کار اور ادیب ہم مرتبہ ہیں۔

(۲) درج ذیل متبادلات سے صحیح متبادل جواب تلاش کر کے مکمل جملہ لکھئے۔ (2)

(i) اعصابی مریضوں کو شفا بخشنے والے اور نفسیاتی تجزیوں کا بھرم کھولنے والے

علوم

(الف) سیاسی

(ب) تکنیکی

(ج) طب اور جراحی

(د) ادبی

(ii) مصنف مشرق اور مغرب کے فرق و امتیاز کو

(الف) طلوع آفتاب مانتے ہیں

(ب) غروب آفتاب مانتے ہیں

(ج) تاریخی مفروضے مانتے ہیں

(د) جغرافیائی مفروضے مانتے ہیں

(iii) مصنف نے شاعروں کے مسائل کا موازنہ کیا

(الف) یورپ اور امریکہ کے

(ب) یورپ، امریکہ اور برطانیہ کے

(ج) یورپ، امریکہ اور ہندوستان کے

(د) یورپ اور برطانیہ کے

(iv) شعور اور احساس کی دنیا میں فنون و ادب نے اپنایا ہے.....

(الف) سائنس کا طرزِ عمل

(ب) ادیب کا طرزِ عمل

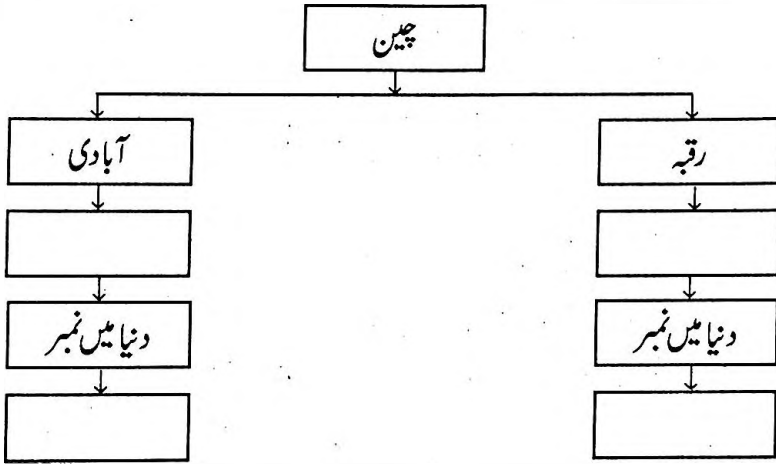
(ج) سیاست کا طرزِ عمل

(د) فلسفی کا طرزِ عمل

(۳) کچھ لگو (چاپلوسی) انسان کی اہمیت، وقعت اور توقیر گھٹا دیتی ہے، ذاتی رائے تحریر کیجئے۔ (3)

(ب) درج ذیل درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔ (7)

(۱) شجری خاکہ مکمل کیجئے۔ (2)

چین رقبے کے لحاظ سے سوویت یونین اور کینیڈا کے بعد دنیا کا تیسرا بڑا ملک ہے جس کا مجموعی رقبہ چھیانوے لاکھ مربع کلومیٹر ہے اور آبادی کے لحاظ سے تو دنیا کا سب سے بڑا ملک ہے۔ اس کی آبادی ایک ارب سے زائد ہے۔ یہ پورا علاقہ بڑی متنوع اور رنگارنگ جغرافیائی خصوصیات کا حامل ہے۔ اس میں سر بہ فلک پہاڑوں کے طویل سلسلے بھی ہیں، لہق و دق صحرا بھی، اور نظر افروز سبزہ زار بھی۔ چنانچہ بیجنگ تک سفر میں تھوڑے تھوڑے وقفوں سے یہ علاقے نظر آتے رہے۔ قراقرم

کا سلسلہ کوہ ختم ہوتے ہی ایسا بے آب و گیاہ ریگستان شروع ہو گیا جس میں حد نظر تک زندگی کے آثار دکھائی نہیں دیتے تھے۔ اس کے بعد پھر برف پوش پہاڑوں کا ایک طویل سلسلہ آگیا اور نشیب و فراز کا یہ سلسلہ بیچنگ پہنچنے تک جاری رہا۔ غالباً اسی وجہ سے کہا جاتا ہے کہ چین کو اگر مغرب سے اس طرح دیکھا جاسکے کہ مشرق کے ساحلی علاقوں تک پورا خطہ سامنے ہو تو ایک زینہ سا اترتا نظر آئے گا۔

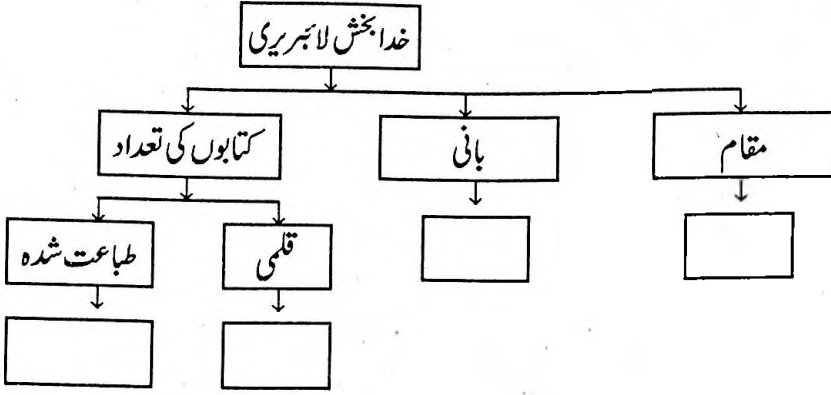
تقریباً چھ گھنٹے کی پرواز کے بعد جہاز بیچنگ کے ہوائی اڈے پر اتر تو یہاں شام کے چار بجے تھے۔ لاؤنج عبور کرنے کے بعد چائنا اسلامک ایسوسی ایشن کے عہدے داران اور چین کے محکمہ مذاہب کے نائب صدر استقبال کے لئے موجود تھے۔ چین میں ہماری میزبانی چوں کہ چائنا اسلامک ایسوسی ایشن کر رہی تھی اس لیے وی آئی پی لاؤنج میں ان حضرات کے ساتھ کچھ دیر رسمی گفتگو رہی اور نماز عصر وہیں ادا کرنے کے بعد ہم ہوائی اڈے سے روانہ ہوئے۔ ہمارے قیام کا انتظام ایک ہوٹل میں کیا گیا تھا جو یہاں ”اقلیتی قومیتوں کے محل“ کے نام سے مشہور ہے اور اسکی دس منزلہ شاندار عمارت بیچنگ کے مین روڈ ”چانگ این اسٹریٹ“ پر واقع ہے۔

(۲) درج ذیل سرگرمیوں کے جوابات ایک ایک جملے میں تحریر کیجئے۔

- (i) مصنف کی میزبانی کرنے والی تنظیم کا نام لکھئے۔
(ii) مصنف کے قیام والی ہوٹل جس نام سے مشہور ہے لکھئے۔

(۳) تاریخی مقامات کی سیر کی اہمیت پر روشنی ڈالیئے۔

(ج) درج ذیل غیر درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔

خدا بخش اور نیشنل پبلک لاہری صوبہ بہار کے شہر پٹنہ میں واقع ہے۔ اس کے بانی خدا بخش خان صوبہ بہار کے تعلیمی خانوادے کے فرزند تھے۔ خدا بخش کے والد مولوی محمد بخش چھپرہ کے متوطن اور بہار کے نامور وکیل تھے۔ قانون کی کتب کے مطالعہ کے ساتھ فارسی اور اردو ادب کا اعلیٰ ذوق رکھتے تھے۔ ان کے ذخیرہ کتب میں ڈیڑھ ہزار قلمی کتابیں محفوظ تھیں۔ انتقال سے قبل مولوی محمد بخش نے اپنے ہونہار فرزند سے وصیت کی کہ ان کی وفات کے بعد وہ ان نایاب کتب کی حفاظت کی ذمہ داری قبول کریں۔

خدا بخش بھی ایک نامور وکیل تھے اور اردو ادب عالیہ کا عمدہ ذوق ان کی سرشت میں شامل تھا۔ موروثی کتب کے مطالعے نے ان کے ذوق کو جلا بخشی اور یہ شوق جنون اختیار کر گیا۔ غرض انھوں نے اعلان کر دیا کہ جو کوئی قلمی مخطوطات فروخت کرنے کی غرض سے آئے گا اس کے آمد و رفت کا خرچ دیا جائے گا اور مخطوطہ قابل قدر رہا تو منہ مانگی قیمت دی جائے گی۔ اس اعلان سے یہ فائدہ ہوا کہ پورے ملک سے قابل قدر اور نایاب کتابیں خدا بخش خان کے یہاں آنے لگیں۔ اس طرح لاہری میں اردو، عربی، ترکی، فارسی اور پشتو کی ۲۲،۰۰۰ قلمی کتابیں اور تقریباً ساڑھے تین لاکھ کتب طباعت شدہ محفوظ ہو گئیں۔ خدا بخش لاہری اپنے علمی اور تحقیقی مواد کی بنا پر ساری دنیا میں مشہور ہے جس سے اہل علم اور دانشور حضرات استفادہ کرتے ہیں۔

- (۲) ہدایت کے مطابق ذخیرہ الفاظ کی سرگرمیاں مکمل کیجئے۔
- (i) لفظ ”نقصان“ کا متضاد اقتباس سے تلاش کر کے لکھئے۔
- (ii) لفظ ”مخطوطہ“ کی جمع اقتباس سے تلاش کر کے لکھئے۔
- (۳) ”لابریری (کتب خانہ) کی اہمیت“ پر اظہارِ خیال کیجئے۔

حصہ ۲ : نظم / غزل / قطعہ / رباعی۔ کل نمبرات 16

سوال 2 :- (الف) درج ذیل درسی نظم کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایت کے مطابق مکمل کیجئے۔

(۱) پہلی جوڑی کی مناسبت سے دوسری جوڑی مکمل کیجئے۔

- (i) سحر: تیغ : : آفتاب :
- (ii) رزم کا عرصہ : ہل چل پڑ گئی : : آسمان کا خیمہ :
- (iii) دریائے فوج : موجزن : : بستیاں :
- (iv) مدعی کی صف : کونجوں کی قطار : : نواب کے لشکری :

ماں کیا ہے، ہفت گنج خسروی
 اک ہی کو نواب بخشے ہے شتاب
 فخر سام و رستم اس کی بندگی
 داخلِ خدام یاں افراسیاب
 جس سحر جرات سے کھینچی اس نے تیغ
 ڈھال رکھے منہ پہ، نکلا آفتاب
 رزم کے عرصے میں ہل چل پڑ گئی
 آسمان کے خیمے کی کانپی طناب
 خرمن آسا جل گیا انبوہِ خصم
 چل پڑی جو اس کی تیغ برق تاب

دیو تھے گو معرکے میں بے شمار
 ایک ٹھہرا ہو مقابل، کیا حساب
 مدعی کی صف ہے کونجوں کی قطار
 لشکری اس فوج کا ہر اک عقاب
 موجزن جیدھر ہو وہ دریائے فوج
 بستیاں اس سمت کی جیسے حساب
 گرد اس لشکر کی گر ہووے بلند
 پھر زمین و آسمان میں ہے حجاب
 داوری و منصفی سن، دلیراں
 چھوڑدیں عشاق پر کرنا عتاب
 رفیع بدعت چاہے تو پھر کیا مجال
 اٹھ سکے جو نغمہ چنگ و رباب

(2) اقتباس کی روشنی میں صحیح متبادل جواب چن کر مکمل جواب تحریر کیجئے۔ (۲)

(i) انبوه خصم کے جلنے کی وجہ

- (الف) تیر اندازی ہے (ب) تیغ برق تاب ہے
 (ج) گولہ باری ہے (د) شعلہ باری ہے

(ii) نواب صاحب کی فوج کے مقابل

- (الف) ایک بھی پہلوان نہ ٹھہر سکا
 (ب) ایک بھی بہادر نہ ٹھہر سکا
 (ج) ایک بھی دیونہ ٹھہر سکا
 (د) ایک بھی سپہ سالار نہ ٹھہر سکا

(iii) نواب صاحب کے لشکر کی گرد بلند ہونے پر

(الف) زمین پہ جاب ہو جاتا

(ب) آسمان میں جاب ہو جاتا

(ج) زمین و آسمان میں جاب ہو جاتا

(د) دلبر و عاشق کے درمیان جاب ہو جاتا

(iv) نواب صاحب بدعت رفع کرنا چاہیں تو

(الف) رقص و سرود کی محفل نہیں جم سکتی

(ب) نغمہ چنگ و رباب نہیں اٹھ سکتے

(ج) رقص و سرود کی محفل جم سکتی ہے

(د) نغمہ چنگ و رباب اٹھ سکتے ہیں

(۳) درج ذیل شعری استھانی وضاحت کیجئے۔ (2)

مال کیا ہے، ہفت گنج خسروی

اک ہی کو نواب بخشے ہے شتاب

(ب) درج ذیل درسی غزل کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔ (6)

(۱) درج ذیل کے بدلے میں شاعر کی خواہشات لکھ کر جدول مکمل کیجئے۔ (2)

	(i) زخمی بصیرتیں
	(ii) بے منظری کی دھند
	(iii) تیشہ زنی کا شیوہ
	(iv) خلاؤں کی پیمائش

سیم و گہر، نہ تاج و کمر چاہیے ہمیں

داؤ ہنر، بہ طرزِ دگر چاہیے ہمیں

زخموں سے پُور پُور ہیں، سب کی بصیرتیں

کس سے کہیں، شعورِ نظر چاہیے ہمیں

ہے رہروان شوق کو یہ بانگین بہت
 چہرے پہ بس غبارِ سفر چاہیے ہمیں
 اوروں سے مختلف ہے ہمارا معاملہ
 شوریدہ سرہیں، دشت میں گھر چاہیے ہمیں
 تم شوق سے خلاؤں کی پیمائش کرو
 اپنی زمیں پہ راہ گزر چاہیے ہمیں
 یہ ذات کا طلسم، یہ بے منظری کی دُھند
 یوں ہے کہ چشمِ خویش بگر چاہیے ہمیں
 تیشہ زنی تو شیوہ اہلِ قلم نہیں
 ہیرے تراشنے کا ہنر چاہیے ہمیں
 کیوں اے فضا چراغِ جلاکین چراغ سے
 خورشید اپنا، اپنی سحر چاہیے ہمیں

(۲) ایک جملے میں سبب بیان کیجئے۔

- (i) شاعر دشت میں گھر چاہتے ہیں۔
 (ii) شاعر اوروں کے چراغ سے چراغِ جلاکین نہیں چاہتے۔

(۳) درج ذیل شعری استحصانی وضاحت کیجئے۔

سیم و گہر، نہ تاج و کمر چاہیے ہمیں
 دادِ ہنر، بہ طرزِ دگر چاہیے ہمیں

(۴) درج ذیل شعری اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے استحصانی کلام کی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔

(2) سرگرمی مکمل کیجئے۔ (1)

(i) پیرزال سے مراد :

(ii) صنعت :

(iii) ہمزہ کی اضافت :

(iv) ایک قافیہ :

دنیا سے ذوقِ رشید الفت کو توڑ دے

جس سرکا ہے یہ بال اسی سر میں جوڑ دے

پر ذوق تو نہ چھوڑے گا اس پیرزال کو

یہ پیرزال گر تجھے چاہے تو چھوڑ دے

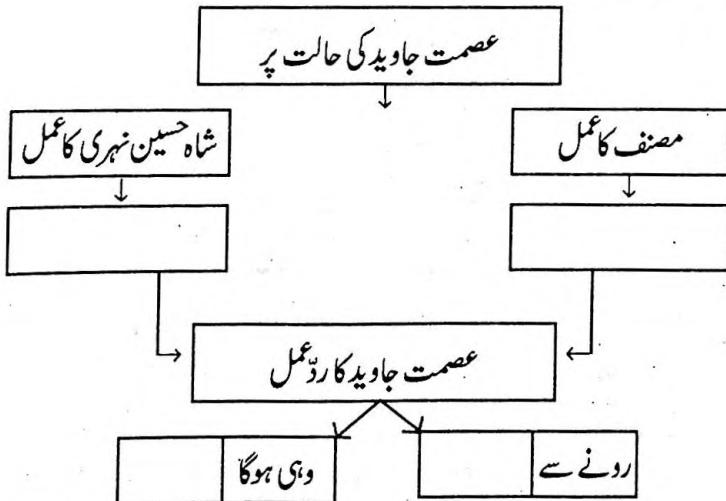
(2) درج ذیل مصرعے کی استہسانی وضاحت کیجئے۔ (۲)

دنیا سے ذوقِ رشید الفت کو توڑ دے

حصہ ۳ : اضافی مطالعہ۔ کل نمبرات 12

سوال 3 :- (الف) درج ذیل درسی اقتباس کا بغور مطالعہ کر کے دی ہوئی سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔

(2) خاکہ مکمل کیجئے۔ (1)

پروفیسر عبدالستار دہلوی اپنے مضمون ڈاکٹر عصمت جاوید کی ترجمہ نگاری اور زبان دانی، میں لکھتے ہیں: ”عصمت جاوید صاحب کا اورنگ آباد کے گورنمنٹ کالج میں تبادلہ روشنی کی کرن ثابت ہوا اور انہوں نے یہاں آکر علمی فتوحات حاصل کیں۔ عصمت جاوید صاحب بہت اچھے شاعر تھے۔ مطالعہ وسیع تھا۔ تنقید سے دلچسپی تھی مگر زبان و بیان کے بارے میں ان کا طرز فکر روایتی تھا۔ وہ زبان کے تعلق سے جدید لسانیات کے اصولوں اور انداز فکر سے ہمیشہ مجھ سے اختلاف کرتے رہے۔ یوں بھی عمر میں ان سے چھوٹا تھا، اس لحاظ سے بھی مجھ سے اختلاف کرنا ان کے لئے جائز تھا۔ وہ صدر شعبہ تھے۔ اپنے جو نیرس کی باتوں سے اختلاف کرنا اور اپنے علم کا اظہار کرنا، ان کا مزاج تھا مگر آہستہ آہستہ انہوں نے بھی لسانیات پر چند بنیادی کتابوں کا مطالعہ کرنا شروع کیا۔ ان کی لسانیات سے دلچسپی کا یہی پس منظر ہے۔ وہ اب مشرف بہ لسانیات ہو گئے ہیں۔“

زبان خلق کو نثارہ خدا سمجھو۔ کہتے ہیں کہ ان کی ذات سے ہر کسی کو فائدہ پہنچا۔ وہ اپنے آپ سے خود بھی مستفید ہوتے رہے۔ وہ ہر اس شخص سے رابطے میں رہے جس سے کام ہوتا اور جن سے کام نہ بھی ہوتا ہو۔ آخری زمانے میں بڑی مایوسی کی گفتگو کرتے تھے۔ زندگی کے آخری چند دن رہ گئے تھے۔ میں اور شاہ حسین نہری ان کی عیادت کے لئے گئے۔ ان کی حالت دیکھ کر شاہ حسین نہری رونے لگی۔ میری آنکھیں بھی نم ہو گئیں۔ انہوں نے بہت پرسکون لہجے میں کہا: ”رویئے مت، رویئے مت۔ وہی ہوگا جو منظور خدا ہوگا۔“

(۲) درج ذیل کے لیے صحیح متبادل جواب تلاش کر کے مکمل جملہ لکھئے۔

(۱) عصمت جاوید کا تبادلہ ہوا

- (الف) ممبئی گورنمنٹ کالج میں
 (ب) اورنگ آباد گورنمنٹ کالج میں
 (ج) ناسک گورنمنٹ کالج میں
 (د) ناگپور گورنمنٹ کالج میں

(ii) مصنف سے اختلاف کرنا عصمت جاوید کے لئے

- (الف) جائز تھا
(ب) جائز نہیں تھا
(ج) برحق تھا
(د) برحق نہیں تھا

(iii) زبانِ خلق کو نقارۂ خدا سمجھو کا مطلب

- (الف) عوام کی آواز کو دل کی آواز سمجھنا
(ب) عوام کی بات کو غیر اہم سمجھنا
(ج) عوام کی مخالفت کرنا
(د) عوام کے خیالات کو خدا کا اعلان سمجھنا

(iv) کہتے ہیں کہ عصمت جاوید کی ذات سے

- (الف) چند لوگوں کو فائدہ پہنچا
(ب) ہر کسی کو فائدہ پہنچا
(ج) کسی کو فائدہ نہیں پہنچا
(د) جن سے ان کو کام تھا انہیں کو فائدہ پہنچا

(2) (۳) ”بیمار کی عیادت کا رِثواب ہے“ اس پر اپنا خیال تحریر کیجئے۔

(6) (ب) درج ذیل میں سے کوئی دو سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔

- (۱) مصنفہ کے ذریعے بیان کیا گیا منٹو کا سراپا تحریر کیجئے۔
(۲) ”شب آہنگ“ کے پیش لفظ کے بغیر شائع ہونے کے سبب پر روشنی ڈالئے۔
(۳) ”حدیقین سے حدگماں تک“ کی روشنی میں عزیز قیسی کی شاعری کے بارے میں لکھئے۔

(۴) باقر مہدی کے اعزاز میں رکھی گئی ادبی نشست کے بارے میں تفصیل قلم بند کیجئے۔

(۵) عصمت چغتائی نے منٹو کی زندگی کے آخری ایام کا جو نقشہ کھینچا ہے اسے لکھئے۔

حصہ ۴ : قواعد۔ کل نمبرات 14

سوال 4 :- (الف) ہدایات کے مطابق سرگرمیاں مکمل کیجئے۔ (8)

(1) درج ذیل محاوروں کا اپنے جملوں میں استعمال کیجئے۔ (2)

(i) پھوٹ پھوٹ کر رونا

(ii) خون پسینہ ایک کرنا

(2) ہدایت کے مطابق سرگرمی مکمل کیجئے۔ (کوئی ایک) (2)

(i) وہ ایسی شال پا کر بہت خوش ہوگی۔ (فجائیہ جملے میں تبدیل کیجئے)

(ii) کیا محتاجوں کے ساتھ ایسا ہی سلوک کرنا چاہیے؟

(جملے کے استفہام کو انکار میں تبدیل کیجئے)

(3) درج ذیل سرگرمیاں ہدایات کے مطابق مکمل کیجئے۔ (کوئی ایک) (2)

(i) میری شال کیا ہوئی؟

(درج بالا جملے کا صرفی تجزیہ کیجئے)

(ii) گورا وہی حرکتیں کرتا تھا جو لفٹینی کے منافی تھیں۔

(درج بالا جملے کی قسم بتا کر نحوی تجزیہ کیجئے)

(4) درج ذیل افعال سے اسم بنائیے۔ (2)

اسم	افعال
	جلنا
	اکتانا

(6) (ب) ہدایات کے مطابق ذیل کی سرگرمیاں مکمل کیجئے۔

(2) (1) ہدایت کے مطابق سرگرمی مکمل کیجئے۔ (کوئی ایک)

(i) درج ذیل شعر کی صنعت پہچان کر اس کی قسم شناخت کیجئے۔

دل کو میرے ہر ایک طرح مطمئن بنا
غم دے تو غم کے ساتھ کوئی غمگسار دے

(ii) درج ذیل شعر سے لف و نشر سے ربط رکھنے والے الفاظ آمنے سامنے لکھیے۔

بحر و بر میں جھاڑ دے دامن اگر توفیق کا
قطرہ ڈر بے بہا ہو لعلِ سنگِ بے بہا

(1) (۲) درج ذیل اشعار میں سے کسی ایک شعر میں آنے والی تینیس کا نام لکھئے۔

(i) جو کئی باتاں کی سپیاں کوں پیارے
کرے مطلب کے پڑموتیاں دو سارے

(ii) چشمِ غضب سے نیم نگہ میرے واسطے
اک نیچے ہے زہر میں گویا بجھا ہوا

(3) (۳) درج ذیل اشعار میں سے کسی ایک شعر کی تقطیع کیجئے اور بحر کا نام لکھئے۔

(i) صبا خاکِ دل سے بچا اپنا دامن
ابھی اس میں چنگاریاں اور بھی ہیں

(ii) محبت کا تری بندہ ہر اک کو اے صنم پایا
برابر گردنِ شاہ و گدا دونوں کو خم پایا

حصہ ۵ : اطلاقی تحریر۔ کل نمبرات 18

سوال 5 :- (الف) آپ کے شہر کے گورنمنٹ میڈیکل کالج میں داخلہ پانے والے طالب علم / طالبہ سے ملاقات (انٹرویو) کے لیے صرف سوالات ترتیب دیجئے۔

(i) ابتدائی تعلیم و حالات

(ii) والدین اور اساتذہ کا تعاون

(iii) ترغیب

(iv) مشکلات و پریشائیاں

(v) طلبہ کے نام پیغام

(ب) ”خون عطیہ کمپ“ کے انعقاد سے متعلق درج ذیل نکات کی مدد سے تعارف نامہ ترتیب دیجئے۔

(i) تنظیم کا نام

(ii) دن، تاریخ، مقام

(iii) نعرہ

(iv) مزید نکات

(ج) آپ کے کالج میں منائی گئی ”تقریب یوم اساتذہ“ کی روداد تحریر کیجئے۔

(د) ”موبائل کا بے جا استعمال تعلیم میں رکاوٹ کا سبب“ اس موضوع پر فیچر تحریر کیجئے۔

DAY — 02

SEAT NUMBER

2024	II	22	1100	J-802	(H)
HINDI (04)					
Time : 3 Hrs.		(15 Pages)		Max. Marks : 80	

कृतिपत्रिका

कृतिपत्रिका के लिए सूचनाएँ :

- (१) सूचना के अनुसार गद्य, पद्य, विशेष अध्ययन तथा व्यावहारिक हिंदी की कृतियों में आवश्यकता के अनुसार आकृतियों में ही उत्तर लिखना अपेक्षित है।
- (२) सभी आकृतियों के लिए पेन का ही उपयोग कीजिए।
- (३) सभी आकृतियों में उत्तर पेन से ही लिखना आवश्यक है।
- (४) व्याकरण विभाग में पूछी गई कृतियों के उत्तरों के लिए आकृतियों की आवश्यकता नहीं है।

विभाग - १. गद्य (अंक-२०)

कृति १ (अ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए : (६)

बड़े प्रयत्न से बनवाई रजाई, कोट जैसी नित्य व्यवहार की वस्तुएँ भी जब दूसरे ही दिन किसी अन्य का कष्ट दूर करने के लिए अंतर्धान हो गईं तब अर्थ के संबंध में क्या कहा जावे, जो साधन मात्र है। वह संध्या भी मेरी स्मृति में विशेष महत्त्व रखती है जब श्रद्धेय मैथिलीशरण जी निराला जी का आतिथ्य ग्रहण करने गए।

बगल में गुप्त जी के बिछौने का बंडल दबाए, दियासलाई के क्षण प्रकाश, क्षीण अंधकार में तंग सीढ़ियों का मार्ग दिखाते हुए निराला जी हमें उस कक्ष में ले गए जो उनकी कठोर साहित्य साधना का मूक साक्षी रहा है।

आले पर कपड़े की आधी जली बत्ती से भरा पर तेल से खाली मिट्टी का दिया मानो अपने नाम की सार्थकता के लिए जल उठने का प्रयास कर रहा था।

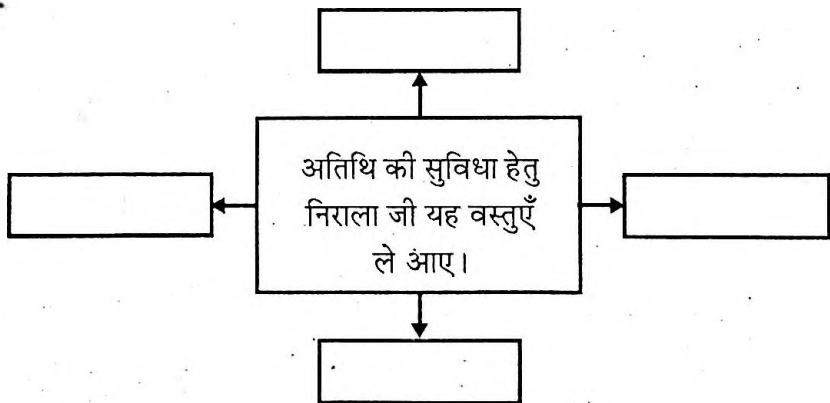
वह आलोकरहित, सुख-सुविधा शून्य घर, गृहस्वामी के विशाल आकार और उससे भी विशालतर आत्मीयता से भरा हुआ था। अपने संबंध में बेसुध निराला जी अपने अतिथि की सुविधा के लिए सतर्क प्रहरी हैं। अतिथि की सुविधा का विचार कर वे नया घड़ा खरीदकर गंगाजल ले आए और धोती-चादर जो कुछ घर में मिल सका; सब तख्त पर बिछाकर उन्हें प्रतिष्ठित किया।

तारों की छाया में उन दोनों मर्यादावादी और विद्रोही महाकवियों ने क्या कहा-सुना, यह मुझे ज्ञात नहीं पर सवेरे गुप्त जी को ट्रेन में बैठाकर वे मुझे उनके सुख शयन का समाचार देना न भूले।

ऐसे अवसरों की कमी नहीं जब वे अकस्मात् पहुँचकर कहने लगे-मेरे इक्के पर कुछ लकड़ियाँ, थोड़ा घी आदि रखवा दो। अतिथि आए हैं, घर में सामान नहीं है।

(१) संजाल पूर्ण कीजिए:

(२)

(२) निम्नलिखित शब्दों के लिए गद्यांश में आए हुए समानार्थी शब्द ढूँढ़कर लिखिए :

(२)

- (१) मेहमान → _____
(२) प्रयास → _____
(३) शाम → _____
(४) दीपक → _____

(३) 'आतिथ्य भाव' हमारे संस्कार हैं,' इस विषय पर अपने विचार ४० से ५० शब्दों में लिखिए।

(२)

(आ) निम्नलिखित गद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :

(६)

सुधारक होता है करुणाशील और उसका सत्य सरल विश्वासी। वह पहले चौंकता है, फिर कोमल पड़ जाता है और तब उसका वेग बन जाता है शांत और वातावरण में छा जाती है सुकुमारता।

पाप अभी तक सुधारक और सत्य के जो स्रोत पढ़ता जा रहा था, उनका करता है यूँ उपसंहार "सुधारक महान है, वह लोकोत्तर है, मानव नहीं, वह तो भगवान है, तीर्थंकर है, अवतार है, पैगंबर है, संत है। उसकी वाणी में जो सत्य है, वह स्वर्ग का अमृत है। वह हमारा वंदनीय है, स्मरणीय है, पर आदर्श को कब, कहाँ, कौन पा सकता है? और इसके बाद उसका नारा हो जाता है, "महाप्रभु सुधारक वंदनीय है, उसका सत्य महान है, वह लोकोत्तर है।"

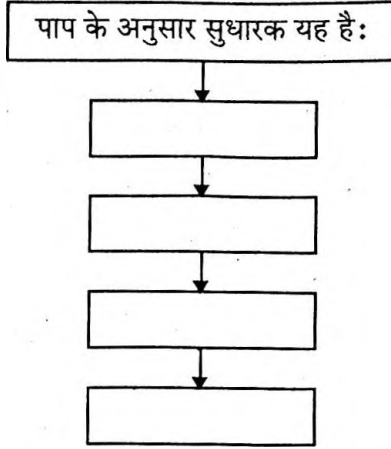
यह नारा ऊँचा उठता रहता है, अधिक-से-अधिक दूर तक उसकी गूँज फैलती रहती है, लोग उसमें शामिल होते रहते हैं। पर अब उसका ध्यान सुधारक में नहीं; उसकी लोकोत्तरता में समाया रहता है, सुधारक के सत्य में नहीं, उसके सूक्ष्म-से-सूक्ष्म अर्थों और फलितार्थों के करने में जुटा रहता है।

अब सुधारक के बनने लगते हैं स्मारक और मंदिर और सत्य के ग्रंथ और भाष्य। बस यहीं सुधारक और उसके सत्य की पराजय पूरी तरह हो जाती है।

पाप का यह ब्रह्मास्त्र अतीत में अजेय रहा है और वर्तमान में भी अजेय है। कौन कह सकता है कि भविष्य में कभी कोई इसकी अजेयता को खंडित कर सकेगा या नहीं?

(१) संजाल पूर्ण कीजिए :

(२)

(२) निम्नलिखित शब्दों के लिए गद्यांश में आए हुए विलोम शब्द ढूँढ़कर लिखिए :

(२)

(१) पुण्य -

(२) विष -

(३) असत्य -

(४) जय -

(३) किसी एक समाज सुधारक के बारे में अपने विचार ४० से ५० शब्दों में लिखिए।

(२)

(इ) निम्नलिखित प्रश्नों के उत्तर लगभग ८० से १०० शब्दों में लिखिए (कोई दो): (६)

(१) 'बैजू बावरा संगीत का सच्चा पुजारी हैं', इस विचार को स्पष्ट कीजिए।

(२) 'सुनो किशोरी' पाठ के आधार पर रूढ़ि-परंपरा तथा मूल्यों के बारे में लेखिका के विचार स्पष्ट कीजिए।

(३) ओजोन विघटन संकट से बचने के लिए किए गए अंतर्राष्ट्रीय प्रयासों को संक्षेप में लिखिए।

(ई) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का मात्र एक वाक्य में उत्तर लिखिए (कोई दो): (२)

- (१) सुदर्शन ने इस लेखक की लेखन परंपरा को आगे बढ़ाया है।
- (२) पाठ्यपुस्तक में से आशारानी व्होरा जी की किन्हीं दो रचनाओं के नाम लिखिए।
- (३) लेख विधा की विशेषताएँ लिखिए।
- (४) 'कोखजाया' कहानी के हिंदी अनुवादक का नाम लिखिए।

विभाग - २. पद्य (अंक-२०)

कृति २ (अ) निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए : (६)

जलि मोह घसि मसि करि,
मति कागद करि सारु,
भाइ कलम करि चितु, लेखारि,
गुरु पुछि लिखु बीचारि,
लिखु नाम सालाह लिखु,
लिखु अंत न पारावार ॥

मन रे अहिनिंसि हरि गुण सारि ।
जिन खिनु पलु नाम न बिसरे ते जन विरले संसारि ।
जोति-जोति मिलाइये, सुरती-सुरति संजोगु ।
हिंसा हउमें गतु गए नाहीं सहसा सोगु ।
गुरुमुख जिसु हार मनि बसे तिसु मेले गुरु संजोग ॥

(१) सहसंबंध लिखिए : (२)

(१) मोह को जलाकर और घिसकर बनाइए	विरले
(२) श्रेष्ठ कागज बनाना है, इससे	प्रभु के दर्शन
(३) संसार में हरि का नाम न भूलने वाले	स्याही
(४) जिसने प्रभु के नाम की माला जपी उसे	मति

(२) निम्नलिखित शब्दों के उपसर्ग हटाकर पद्यांश में आए हुए मूल शब्द ढूँढकर लिखिए :

(२)

(१) सुमति _____

(२) सदगुण _____

(३) निर्जन _____

(४) अहिंसा _____

(३) "गुरु का महत्त्व" इस विषय पर अपने विचार ४० से ५० शब्दों में लिखिए।

(२)

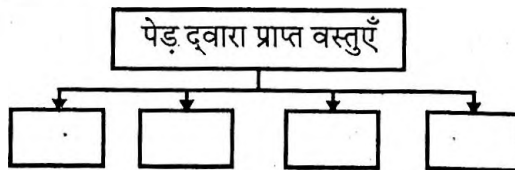
(आ) निम्नलिखित पद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :

(६)

हमारी साँसों के लिए शुद्ध हवा
बीमारी के लिए दवा
शवयात्रा, शगुन या बारात
सभी के लिए देता है पुष्पों की सौगात
आदिकाल से आज तक
सुबह-शाम, दिन-रात
हमेशा देता आया है मनुष्य का साथ
कवि को मिला कागज़, कलम, स्याही
वैद, हकीम को दवाई
शासन या प्रशासन
सभी के बैठने के लिए
कुर्सी, मेज, आसन
जो हम उपयोग नहीं करे
वृक्ष के पास ऐसी एक भी नहीं चीज है।

(१) कृति पूर्ण कीजिए :

(२)

(२) निम्नलिखित शब्दों के वचन बदलकर लिखिए : (२)

(१) बीमारियाँ _____

(२) दवाई _____

(३) कुर्सियाँ _____

(४) चीज _____

(३) "पेड़ हमारा दाता है" इस विषय पर अपने विचार ४० से ५० शब्दों में लिखिए। (२)

(इ) निम्नलिखित मुद्दों के आधार पर 'सच हम नहीं सच तुम नहीं' कविता का रसास्वादन कीजिए : (६)

(१) रचनाकार का नाम (१)

(२) पसंद की पंक्तियाँ (१)

(३) पसंद आने के कारण (२)

(४) कविता की केंद्रीय कल्पना (२)

अथवा

"बसंत ऋतु जीवन के सौंदर्य का अनुभव कराती है," इस कथन के आधार पर 'सुनु रे सखिया,' कविता का रसास्वादन कीजिए।

(ई) निम्नलिखित प्रत्येक प्रश्न का केवल एक वाक्य में उत्तर लिखिए (कोई दो) : (२)

(१) चतुष्पदी के लक्षण लिखिए -

(२) पाठ्यपुस्तक में से 'वृंद जी' की किन्हीं दो रचनाओं के नाम लिखिए -

(३) गजल इस भाषा का लोकप्रिय काव्य प्रकार है-

(४) लोकगीतों के दो प्रकार लिखिए-

विभाग - ३. विशेष अध्ययन (अंक-१०)

कृति ३ (अ) निम्नलिखित काव्य पंक्तियाँ पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए : (६)

घाट से आते हुए

कदंब के नीचे खड़े कनु को

ध्यानमग्न देवता समझ, प्रणाम करने

जिस राह से तू लौटती थी बावरी

आज उस राह से न लौट

उजड़े हुए कुंज

रौंदी हुई लताएँ

आकाश पर छाई हुई धूल

क्या तुझे यह नहीं बता रही

कि आज उस राह से

कृष्ण की अठारह अक्षौहिणी सेनाएँ

युद्ध में भाग लेने जा रही हैं!

आज उस पथ से अलग हटकर खड़ी हो बावरी!

लताकुंज की ओट

छिपाले अपने आहत प्यार को।

(१) कारण लिखिए :

(२)

(१) राधा को उस राह से ना लौटने के लिए कहा -

(२) राधा को पथ से हटकर खड़े होने को कहा -

(२) उचित मिलान कीजिए :

(२)

(१)	ध्यानमग्न	राधा
(२)	बावरी	प्यार
(३)	अक्षौहिणी	देवता
(४)	आहत	सेनाएँ

(३) “वर्तमान युग में युद्ध नहीं शांति चाहिए” इस विषय पर अपने विचार ४० से ५० शब्दों में लिखिए। (२)

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक प्रश्न का उत्तर लगभग ८० से १०० शब्दों में लिखिए : (४)

(१) “कवि ने राधा के माध्यम से वर्तमान मनुष्य की पीड़ा को व्यक्त किया है,” इस कथन को स्पष्ट कीजिए।

(२) “राधा ने चरम तन्मयता के क्षणों में डूबकर जीवन की सार्थकता पाई है,” इस कथन को स्पष्ट कीजिए।

विभाग - ४. व्यावहारिक हिंदी, अपठित गद्यांश एवं पारिभाषिक शब्दावली (अंक-२०)

कृति ४ (अ) निम्नलिखित का उत्तर लगभग १०० से १२० शब्दों में लिखिए : (६)

(१) “सेवा तीर्थयात्रा से बढ़कर है,” इस उक्ति का पल्लवन कीजिए।

अथवा

परिच्छेद पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए :

“सूत्र संचालन के मुख्यतः निम्न प्रकार हैं- शासकीय कार्यक्रम का सूत्र संचालन, दूरदर्शन हेतु सूत्र संचालन, रेडियो हेतु सूत्र संचालन, राजनीतिक, सामाजिक तथा सांस्कृतिक कार्यक्रमों का सूत्र संचालन।”

• शासकीय एवं राजनीतिक कार्यक्रम का सूत्र संचालन :

शासकीय एवं राजनीतिक समारोह के सूत्र संचालन में प्रोटोकॉल का बहुत ध्यान रखना पड़ता है। पदों के अनुसार नामों की सूची बनानी पड़ती है। किसका-किसके हाथों सत्कार करना है; इसकी योजना बनानी पड़ती है। इस प्रकार का सूत्र संचालन करते समय अति अलंकारिक भाषा के प्रयोग से बचना चाहिए।

- दूरदर्शन तथा रेडियो कार्यक्रम का सूत्र संचालन :

दूरदर्शन अथवा रेडियो पर प्रसारित किए जाने वाले कार्यक्रम/समारोह की संपूर्ण जानकारी होनी चाहिए। कार्यक्रम की संहिता लिखकर तैयार करनी चाहिए। उसके पश्चात् कार्यक्रम प्रारंभ करना चाहिए और धीरे-धीरे उसका विकास करते जाना चाहिए। भाषा का प्रयोग कार्यक्रम और प्रसंगानुसार किया जाना चाहिए। रोचकता और विभिन्न संदर्भों का समावेश कार्यक्रम में चार चाँद लगा देते हैं।

स्मरण रहे-सूत्र संचालक मंच और श्रोताओं के बीच सेतु का कार्य करता है। सूत्र संचालन करते समय रोचकता, रंजकता, विविध प्रसंगों का उल्लेख करना आवश्यक होता है। कार्यक्रम/समारोह में निखार लाना सूत्र संचालक का महत्वपूर्ण कार्य होता है। कार्यक्रम के अनुसार सूत्र संचालक को अपनी भाषा और शैली में परिवर्तन करना चाहिए; जैसे गीतों अथवा मुशायरे का कार्यक्रम हो तो भावपूर्ण एवं सरल भाषा का प्रयोग अपेक्षित है तो व्याख्यान अथवा वैचारिक कार्यक्रम में संदर्भ के साथ सटीक शब्दों का प्रयोग आवश्यक है। सूत्र संचालन करते समय उसके सामने सुनने वाले कौन हैं; इसका भी ध्यान रखना चाहिए।

- (१) कृति पूर्ण कीजिए :

(२)

सूत्र संचालन के मुख्य प्रकार :

(१)

(२)

(३)

(४)

- (२) गद्यांश में से 'इक' प्रत्यय लगे हुए शब्द ढूँढकर लिखिए :

(२)

(१) _____

(२) _____

(३) _____

(४) _____

(३) "किसी भी कार्यक्रम के लिए सूत्र संचालन आवश्यक होता है,"
इस विषय पर ४० से ५० शब्दों में अपने विचार लिखिए। (२)

(आ) निम्नलिखित में से किसी एक का उत्तर ८० से १०० शब्दों में लिखिए : (४)

- (१) फीचर लेखन करते समय बरती जाने वाली सावधानियों पर प्रकाश डालिए।
(२) प्रकाश उत्पन्न करने वाले जीवों की वैज्ञानिक अध्ययन की दृष्टि से जानकारी लिखिए।

अथवा

सही विकल्प चुनकर रिक्त स्थानों की पूर्ति कीजिए :

(१) फीचर लेखन में ----- होनी चाहिए। (१)

- (१) भाव प्रधानता
(२) विषय प्रधानता
(३) तर्क प्रधानता
(४) समय प्रधानता

(२) लेखक आनंद सिंह जी ने ----- तक रेडियो उद्घोषक के रूप में सेवाएँ प्रदान कीं। (१)

- (१) २७ वर्ष (२) २५ वर्ष
(३) २९ वर्ष (४) १७ वर्ष

(३) जॉन बर्गर ने ब्लॉग के लिए ----- शब्द का प्रयोग किया था। (१)

- (१) Website
(२) Weblog
(३) Webseries
(४) Web-portal

(४) समुद्री जीवों के शरीर से उत्पन्न होने वाला प्रकाश ----- के कारण उत्पन्न होता है। (१)

- (१) ऑक्सीकरण (२) कार्बनीकरण
(३) द्रवीकरण (४) रासायनीकरण

(इ) निम्नलिखित अपठित गद्यांश पढ़कर सूचना के अनुसार कृतियाँ पूर्ण कीजिए : (६)

सौर मंडल के सबसे बड़े ग्रह बृहस्पति के बाद शनि ग्रह की कक्षा है। शनि सौर मंडल का दूसरा बड़ा ग्रह है। यह हमारी पृथ्वी से करीब ७५० गुना बड़ा है। शनि के गोले का व्यास ११६ हजार किलोमीटर है; अर्थात्, पृथ्वी के व्यास से करीब नौ गुना अधिक।

सूर्य से शनि ग्रह की औसत दूरी १४३ करोड़ किलोमीटर है। यह ग्रह प्रति सेकंड ९.६ किलोमीटर की औसत गति से करीब ३० वर्षों में सूर्य का एक चक्कर लगाता है। अतः ९० साल का कोई बूढ़ा आदमी यदि शनि ग्रह पर पहुँचेगा, तो उस ग्रह के अनुसार उसकी उम्र होगी सिर्फ तीन साल!

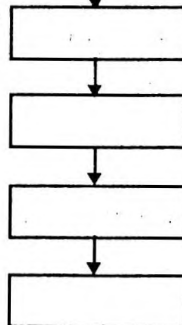
हमारी पृथ्वी सूर्य से करीब १५ करोड़ किलोमीटर दूर है। तुलना में शनि ग्रह दस गुना अधिक दूर है। इसे दूरबीन के बिना कोरी आँखों से भी आकाश में पहचाना जा सकता है। पुराने जमाने के लोगों ने इस पीले चमकीले ग्रह को पहचान लिया था। प्राचीन काल के ज्योतिषियों को सूर्य, चंद्र और काल्पनिक राहु-केतु के अलावा जिन पाँच ग्रहों का ज्ञान था उनमें शनि सबसे अधिक दूर था।

शनि को 'शनैश्चर' भी कहते हैं। आकाश के गोल पर यह ग्रह बहुत धीमी गति से चलता दिखाई देता है, इसीलिए प्राचीन काल के लोगों ने इसे शनैःचर नाम दिया था। 'शनैः' चर का अर्थ होता है - धीमी गति से चलने वाला।'

(१) तालिका पूर्ण कीजिए :

(२)

प्राचीन ज्योतिषियों को इन ग्रहों का ज्ञान था।

(२) परिच्छेद में आए हुए शब्दों के लिंग पहचानकर लिखिए : (२)

(१) शनि - _____

(२) दूरबीन - _____

(३) पृथ्वी - _____

(४) आकाश - _____

(३) 'अंतरिक्ष यात्रा' इस विषय पर ४० से ५० शब्दों में अपने विचार लिखिए। (२)

(ई) निम्नलिखित में से किन्हीं चार के पारिभाषिक शब्द लिखिए : (४)

(१) Ambassador

(२) Bond

(३) Balance

(४) Paid Up

(५) Speed

(६) Meteorology

(७) Output

(८) Integrated Circuit

विभाग - ५. व्याकरण (अंक-१०)

कृति ५ (अ) निम्नलिखित वाक्यों का कोष्ठक में दी गई सूचनाओं के अनुसार काल परिवर्तन कीजिए (कोई दो): (२)

(१) मैं पढ़-लिखकर नौकरी करने लगा।

(पूर्ण भूतकाल)

(२) उनका जमा किया हुआ रुपया समाप्त हो गया।

(सामान्य भविष्यकाल)

(३) हमारे भूमंडल में हवा और पानी बुरी तरह प्रदूषित हैं।

(अपूर्ण वर्तमानकाल)

(४) बैजु हाथ बाँधकर खड़ा होगा।

(सामान्य भूतकाल)

(आ) निम्नलिखित पंक्तियों में उद्धृत अलंकार पहचानकर उनके नाम लिखिए

(कोई दो):

(२)

(१) उधो, मेरा हृदयतल था एक उद्यान न्यारा।

शोभा देतीं अमित उसमें कल्पना-क्यारियाँ भी।।

(२) चरण-कमल-सम-कोमल।

(३) सोहत ओढ़े पीत पट श्याम सलोने गात।

मनों नीलमनि शैल पर, आतप पर्यो प्रभात।।

(४) पत्रा ही तिथि पाइयें, वाँ घर के चहुँ पास।

नितप्रति पून्योई रहैयो, आनन-ओप उजास।।

(इ) निम्नलिखित पंक्तियों में उद्धृत रस पहचानकर उनके नाम लिखिए (कोई दो): (२)

(१) कहा-कैकयी ने सक्रोध

दूर हट! दूर हट! निर्बोध!

द्विजिह्वे रस में विष मत घोल।

(२) सिर पर बैठी काग, आँखि दोऊ खात

खींचहि जींभहि सियार अतिहि आनंद उर धारत।

गिद्ध जाँघ के माँस खोदि-खोदि खात, उचारत हैं।

(३) राम के रूप निहारति जानकी, कंकन के नग कौ परछाही,

याते सबै सुधि भूलि गई, कर टेकि रही पल टारत नाही।

(४) माटी कहै कुम्हार से, तू क्या रौंदे मोहे।

एक दिन ऐसा आएगा, मैं रौंदूँगी तोहे।।

(ई) निम्नलिखित मुहावरों के अर्थ लिखकर उचित वाक्यों में प्रयोग कीजिए (कोई दो): (२)

- (१) जान बख़्शाना।
- (२) फलीभूत होना।
- (३) शकल पर बारह बजना।
- (४) हवा लगना।

(उ) निम्नलिखित वाक्यों को शुद्ध करके वाक्य फिर से लिखिए (कोई दो): (२)

- (१) उन्हें व्यवस्थित करने की सभी प्रयास निष्फल रहा हैं।
- (२) लोगों ने देखा ओर हैरान रह गया।
- (३) तापमान बडने से ध्रुवों पर जमी हुई विशाल बर्फ राशी पिघलने के समाचार भी आ रहे हैं।
- (४) दिलीप उच्च शिक्षा के लिए लंदन चली गया।

DAY — 01

SEAT NUMBER

2024	II	21	1100	J-801	(E)
ENGLISH (01)					
Time : 3 Hrs.		(16 Pages)		Max. Marks : 80	

Important instructions :

- (1) Each activity has to be answered in complete sentence/s. One word answers will not be given complete credit. Just the correct activity number written in case of options will not be given credit.
- (2) Web diagrams, flow charts, tables etc. are to be presented exactly as they are with answers.
- (3) In point 2 above, just words without the presentation of the activity format/design, will not be given credit. Use of colour pencils/pens etc. is not allowed. (Only blue/black pens are allowed.)
- (4) Multiple answers to the same activity will be treated as wrong and will not be given any credit.
- (5) Maintain the sequence of the Sections/Question Nos./Activities throughout the activity sheet.

SECTION - I : PROSE**(Reading for Comprehension, Language Study,
Summary and Mind Mapping)**

Q. 1. (A) Read the extract and complete the activities given below : (12) [16]

This is what Camus meant when he said that “what gives value to travel is fear” — disruption, in other words, (or emancipation) from circumstance, and all the habits

behind which we hide. And that is why many of us travel not in search of answers, but of better questions. I, like many people, tend to ask questions of the places I visit, and relish most the ones that ask the most searching questions back of me: "The ideal travel book," Christopher Isherwood once said, "should be perhaps a little like a crime story in which you're in search of something." And it's the best kind of something, I would add, if it's one that you can never quite find.

I remember, in fact, after my first trips to Southeast Asia, more than a decade ago, how I would come back to my apartment in New York, and lie in my bed, kept up by something more than jet lag, playing back, in my memory, over and over, all that I had experienced, and paging wistfully through my photographs and reading and re-reading my diaries, as if to extract some mystery from them. Anyone witnessing this strange scene would have drawn the right conclusion : I was in love.

When we go abroad is that we are objects of scrutiny as much as the people we scrutinize, and we are being consumed by the cultures we consume, as much on the road as when we are at home. At the very least, we are objects of speculation (and even desire) who can seem as exotic to the people around us as they do to us.

All, in that sense, believed in "being moved" as one of the points of taking trips, and "being transported" by private as well as public means; all saw that "ecstasy" ("ex-stasis") tells us that our highest moments come when we're not

stationary, and that epiphany can follow movement as much as it precipitates it.

A1. Read and rewrite the following sentences and state whether they are True or False : (2)

- (a) A traveller may sink in love with his travel-memoirs.
- (b) One gets inspected as he inspects the world around him.
- (c) Quest for something may end in more mystery.
- (d) Staying in comfort at home gives one more happiness than travelling.

A2. Match the persons given in column 'A' with opinions/ characteristics given in column 'B' : (2)

Column 'A'	Column 'B'
(1) Narrator	a) ideal travel should be like a crime story.
(2) Camus	b) in love with his memoirs.
(3) Isherwood	c) more happy when on move.
(4) Traveller	d) fear gives value to travel.

A3. Give reasons : (2)

"We are objects of scrutiny," because

- (i) _____
- (ii) _____

A4. "Travelling is an interesting teacher." Write your views (2) in 3-4 sentences.

A5. Do as directed :

(2)

(i) I like to ask questions of the places I visit.

(Choose the correct tense form of the above sentence from the following options and rewrite.)

- (a) Simple past tense
- (b) Simple present tense
- (c) Past perfect tense
- (d) Present perfect tense

(ii) I would come back to my apartment in New York.

(Choose the correct option using 'used to' for the given sentence and rewrite.)

- (a) I use to come back to my apartment in New York.
- (b) I have used to come back to my apartment in New York.
- (c) I used to come back to my apartment in New York.
- (d) I had used to come back to my apartment in New York.

A6. Find out the words from passage which mean :

(2)

- (i) reminiscence
- (ii) exhilaration

B1. Language study —

(4)

Do as directed :

(1) Avneesh said, "Sanchit, what are you doing in the garden at this time?"

(1)

(Identify and rewrite the correct 'indirect narration' from the following options.)

- (i) Avneesh asked Sanchit what he was doing in the garden at that time.
- (ii) Avneesh wanted to know from Sanchit his cause of being there in the garden.
- (iii) Avneesh asked Sanchit whether he was present in the garden at that time.
- (iv) Avneesh asked Sanchit whether he was doing in the garden at that time.

(2) Neeraj Chopra may not participate in the world championship due to ankle injury. (1)

(Choose the correct option from the following sentences which uses a more definite modal auxiliary.)

- (i) Neeraj Chopra cannot participate in the world championship due to ankle injury.
- (ii) Neeraj Chopra will not participate in the world championship due to ankle injury.
- (iii) Neeraj Chopra should not participate in the world championship due to ankle injury.
- (iv) Neeraj Chopra might not participate in the world championship due to ankle injury.

(3) Unless you are confident, you will not succeed. (1)

(Choose the correct option from the following options to change the sentence beginning with 'If....')

- (i) If you are confidence you will get success.
- (ii) If you have confidence you will get success.
- (iii) If you are confident you will not get success.
- (iv) If you are not confident you will get success.

B2. Spot the error and rewrite correct sentence :

(1)

He prescribe medicine alongwith a few exercises to his patients.

Q. 2. (A) Read the following extract and complete the activities given below :

(12) [18]

Love is a great force in private life; it is indeed the greatest of all things; but love in public affairs does not work. It has been tried again and again; by the people of the Middle Ages, and also by the French Revolution, a secular movement which reasserted the Brotherhood of Man. And it has always failed. The idea that nations should love one another, or that business concerns or marketing boards should love one another or that a man in Portugal should love a man in Peru of whom he has never heard — it is absurd, unreal, dangerous. 'Love is what is needed,' we chant, and then sit back and the world goes on as before. The fact is we can only love what we know personally. And we cannot know much. In public affairs, in the rebuilding of civilization, something much less dramatic and emotional is needed, namely tolerance. Tolerance is a very dull virtue. It is boring. It is negative. It merely means putting up with people, being able to stand things. No one has ever written an ode to tolerance, or raised a statute to her. Yet this is the quality which will be most needed after the war. This is the sound state of mind which we are looking for. This is the only force which will enable different races and classes and interests to settle down together to the work of reconstruction.

The world is very full of people—appallingly full; it has never been so full before, and they are all tumbling over

each other. Most of these people one doesn't know and some of them one doesn't like. Well, what is one to do? If you don't like people, put up with them as well as you can. Don't try to love them; you can't. But try to tolerate them. On the basis of that tolerance a civilized future may be built. Certainly I can see no other foundation for the post-war world.

A1. Choose two correct alternatives which define the theme of the extract : (2)

- (i) Love is a greater force in private as well as in public affairs.
- (ii) To rebuild civilization we need tolerance more than love.
- (iii) Patience is the solution in any sort of confrontation.
- (iv) When you do not like people, nations or civilizations, you need to love them to change them.

A2. Complete the following table with the help of the extract : (2)

Give one merit and one demerit of 'Love' and 'Patience.'

Love	(i)	_____ .
	(ii)	_____ .
Patience	(i)	_____ .
	(ii)	_____ .

A3. Write how we can build up a civilized society; with the help of the extract. (2)

A4. 'Love and tolerance are the true indicators of a civilized person.' Justify. (2)

A5. Do as directed :

- (i) It has been tried again and again.
(Identify the correct Active Voice of the above sentence from the given options and rewrite.)
- (a) They had tried it again and again.
(b) They has tried it again and again.
(c) They tried it again and again.
(d) They have tried it again and again.
- (ii) It is the sound state of mind which we are looking for.
(Identify the correct simple sentence from the given options and rewrite.)
- (a) It is the sound state of mind and we are looking for it.
(b) We are looking for the sound state of mind.
(c) We are looking for it but it is the sound state of mind.
(d) The sound state of mind is looked for.

A6. Match the words in column 'A' with their meanings in column 'B'.

(2)

Column 'A'	Column 'B'
(i) Secular	(a) feeling of great friendship and understanding between people.
(ii) Absurd	(b) a society which has its own highly developed culture and ways of life.

(iii) Civilization	(c) not connected with any religion.
(iv) Brotherhood	(d) not at all logical or sensible.

(B) Summarising : (3)

Write a 'summary' of the above extract by using the following points.

(Love as a force — its limitations — tolerance — need of tolerance)

(C) Mind Mapping : (3)

Prepare a mind map on 'Effects of Music on Human Life' using your ideas/thoughts/concepts to illustrate.

SECTION - II : POETRY

(Poetry and Appreciation)

Q. 3. (A) Read the extract and complete the activities given below : (10) [14]

She walks in beauty, like the night
Of cloudless climes and starry skies;
And all that's best of dark and bright
Meet in her aspect and her eyes;
Thus mellowed to that tender light
Which heaven to gaudy day denies.

One shade the more, one ray the less,
Had half impaired the nameless grace
Which waves in every raven tress,
Or softly lightens o'er her face;
Where thoughts serenely sweet express,
How pure, how dear their dwelling-place.

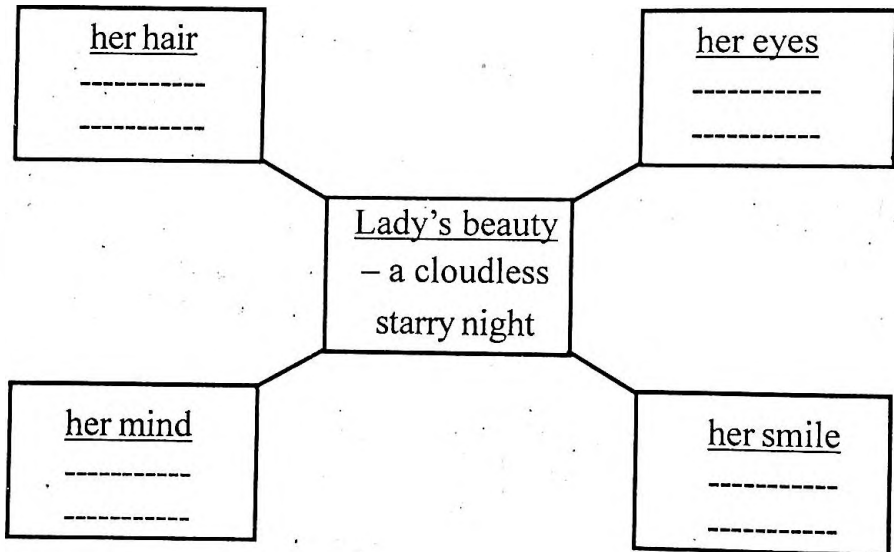
And on that cheek, and o'er that brow,
So soft, so calm, yet eloquent,

The smiles that win, the tints that glow,
 But tell of days in goodness spent,
 A mind at peace with all below,
 A heart whose love is innocent!

A1. Select and write the two statements from the given list which justify the theme of the poem. (2)

- (a) The poet is blunt and direct in his expression of love.
- (b) Internal beauty is as important as the external beauty.
- (c) The poet is in love with lady's outward beauty.
- (d) Beauty lies in the eyes of beholder.

A2. Complete the following web describing the various aspects of the lady's beauty. One is done for you at the centre place. (2)

A3. Write your idea of 'a beautiful person' in your own words. (2)

A4. Find out and explain an example of 'Antithesis' from the given extract. (2)

A5. Compose a poem of your own in about 2 to 4 lines on the topic 'Beauty'. (2)

(B) Appreciation : (4)

Read the extract and write the appreciation of the poem :

They hear no sound, the swell is strong;
Though the wind hath fallen they drift along,
Till the vessel strikes with a shivering shock,-
'O Christ! it is the Inchcape Rock!'

Sir Ralph the Rover tore his hair;
He curst himself in his despair;
The waves rush in every side,
The ship is sinking beneath the tide.

But even in his dying fear
One dreadful sound could the Rover hear,
A sound as if with the Inchcape Bell,
The Devil below was ringing his knell.

SECTION - III

(Writing Skills)

Q. 4. Complete the activities as per the instructions given below : [16]

(A) Attempt 'Any One' of the following activities : (4)

Drafting a virtual message :

- (i) Manisha, a graduate girl, misses her college bus. Her father has gone for his regular morning walk. She needs his bike to appear for her entrance test. Draft a virtual message in about 50 words that she would write to her father.

OR

Statement of Purpose :

- (ii) Imagine, after your HSC, you wish to pursue a degree in 'Bachelors in Communication Skills,' in a reputed university in India or abroad.

Prepare a 'statement of purpose' (SOP) in about 150 words which will help you to get admission in your dream university.

OR

Group Discussion :

- (iii) Imagine, your class has attended a guest lecture on "Career Development." Write the group discussion in the form of dialogues associated with this lecture among 3 to 4 student participants.

(B) Attempt 'Any One' of the following activities : (4)

E-mail :

- (i) Draft an E-mail to the manager of a company to request him/her to give you an opportunity as an apprentice to serve you as an experience for your career development.

OR

Report Writing :

- (ii) Imagine your class attended a session on "How to win?" conducted by an expert speaker. Write a report on the session especially the relevant points in about 150 words.

OR

Interview :

- (iii) Imagine you have to conduct an interview of a 'Famous Actor.' With the help of the format given below, draft questions on the given fields. (Do not change the sequence of the questions.)

Name of the interviewee :

Field / Reputation

Date / Venue / Time

Duration of Interview

Questions

Questions based on :

- (1) Motivation
- (2) Initial Preparation
- (3) Support
- (4) Idols / Gurus / Teachers
- (5) First Break
- (6) Public response
- (7) Recognition
- (8) Goals / Dreams

(C) Attempt 'Any One' of the following activities : (4)

Speech :

- (i) Imagine you are preparing for an elocution competition and you wish to speak on the topic 'Green Revolution.'
Draft a speech in about 150 words on the given topic.

OR

Compering :

- (ii) Imagine you are given the responsibility to 'compere' a programme by your college authorities. You need to prepare your script on the programme titled 'Cultural Fest 2024.' Draft the script to decide the flow of the programme. You may take help of the given points.

- Prayer
- Lighting of the lamp
- Introduction
- Felicitation
- Cultural Fest Programme

- Speech of the Chief Guest
- Presidential address
- Prize distribution
- Vote of thanks

OR

Expansion of Idea :

- (iii) Expand the following idea with the help of the points given below (100 to 150 words) :

‘Manners Maketh Man’

Essential Virtues

- Politeness
- Speech, tone, gestures and action
- To be courteous and amiable

- (D) Attempt ‘Any One’ of the following activities : (4)

Review :

- (i) You have recently read a famous book/magazine. Write a ‘Review’ on the same with the help of the following points :

- title, front page, back page
- language, features, contents
- Pictures, quality, presentation
- Values, vision and variety

OR

Blog :

- (ii) Write a ‘Blog’ in a proper format on ‘Body Language’ with the help of the following points (100 to 150 words):

- Meaning and features.
- Characteristics and scope
- Benefits / Importance
- Uses / Ways to utilize

OR

Appeal :

(iii) Prepare an 'Appeal' on the topic 'Traffic Rules for Safety Measures' with the help of the following points (100 to 150 words) :

- Ignorance and lack of knowledge and information
- Purpose / need of obedience
- Avoid accidents / need of society
- Discipline

SECTION - IV
(LITERARY GENRE - NOVEL)

Q. 5. (A) Complete the activities given below as per the instructions : (4) [16]

(i) Match the columns : (2)

Column 'A'	Column 'B'
(1) Novel	(a) Greek Romances
(2) 18th Century Literature	(b) Middle class readers
(3) 2nd to 6th Century	(c) A long narrative fiction
(4) Newspapers and magazines	(d) Spirit of Realism

(ii) Choose the correct alternatives and rewrite the sentences : (2)

- (a) The novel that bears more than one level of meaning is called _____ novel.
[Realistic / Allegorical / Historical]
- (b) _____ novel is concerned with the protagonist's overall growth from childhood to adulthood.
[Bildungsroman / Utopian / Gothic]
- (c) _____ novel is a novel based on the author's life.
[Epistolary / Psychological / Autobiographical]

(d) The novel based on an imaginary community possessing the ideal qualities is called _____ novel.
[Utopian / Epistolary / Picaresque]

(B) Answer in about 50 words to the questions given below : (4)

(i) Write a character-sketch of the narrator E.R. Braithwaite in 'To Sir With Love'. (2)

(ii) Consider 'student-teacher relationship' as one of the themes of 'To Sir With Love'. (2)

(C) Answer in about 50 words to the questions given below : (4)

(i) Appreciate Phileas Fogg as the protagonist of 'Around the World in Eighty Days.' (2)

(ii) The most interesting part of the extract 'Around the World in Eighty Days' is its climax. Discuss. (2)

(D) Answer in about 50 words to the questions given below: (4)

(i) Mary Morstan encourages Dr. Watson to get involved in her case. Justify the statement with reference to 'The Sign of Four.' (2)

(ii) Write the importance of various places such as 'Holmes' residence, Lyceum Theatre and unknown destination with reference to 'The Sign of Four.' (2)

DAY — 06

SEAT NUMBER

M 1 6 6 6 5 5

2024 II 27

1100

J-834

(E)

LOGIC (47)

Time : 3 Hrs.

(6 Pages)

Max. Marks : 80

- Note :*
- (1) All questions are compulsory.
 - (2) Figures to the right indicate full marks.
 - (3) Whole statement should be written with answer for objective questions.
 - (4) Answer to each question should be written on a new page.

Q. 1. (A) Fill in the blanks using suitable words/terms from those given in the brackets : [10]
(6)

(1) The elementary valid argument forms are called as rules of _____ .

[replacement / inference]

(2) For Nyaya school of Indian philosophy, inference consists of _____ propositions.

[three / five]

(3) There is a relation of _____ between 'A' and 'I' propositions.

[Sub-altern / Sub-contrary]

(4) In _____, phenomena are deliberately produced.

[Observation / Experiment]

0 8 3 4

(5) _____ proposition is universal negative proposition.

[E / O]

(6) When a generalization is supported by positive instance and no contrary instance has been observed, the method of _____ is said to be used.

[Simple enumeration / Analogy]

(B) Give logical terms for the following statements : (4)

(1) A categorical proposition in which both the subject term and predicate term are undistributed.

(2) The fallacy of observation in which one misinterprets sense impressions.

(3) A branch of logic that involves analysis of proposition.

(4) An important stage in scientific investigation.

Q. 2. (A) State whether the following statements are True or False: (6) [10]

(1) Tautology is always true.

(2) Hypothesis is a permanent solution to the problem.

(3) The premise in which the predicate term occurs is called major premise.

(4) In obversion, the quality of the proposition changes.

(5) Singular propositions make an assertion about class.

(6) Observation is artificial while experiment is natural.

(B) Match the words in Group 'A' with those in Group 'B' : (4)

Group 'A'

Group 'B'

(a) Conditional proof

(1) Indirect method

(b) Shorter truth table

(2) The principle of causation

(c) Formal ground of induction

(3) Antecedent of the conclusion is assumed

(d) Origin of hypothesis

(4) Observation and Experiment

(5) Insight

Q. 3. (A) Use shorter-truth table method to state whether the following [12]
statement forms are tautologous or not (Any TWO): (6)

- (1) $\sim p \vee (p \supset q)$
- (2) $[(\sim p \vee \sim q) \cdot q] \supset \sim p$
- (3) $(q \supset p) \cdot \sim p$

(B) Construct formal proof of validity by using conditional proof
(C.P.) or indirect proof (I.P.) for the following arguments
(Any TWO): (6)

- (1) (i) $(S \vee R) \supset (W \cdot M)$
(ii) $\sim W \quad \therefore \sim S$
- (2) (i) $(P \vee Q) \supset R$
(ii) $(Q \vee R) \supset (P \supset L)$
(iii) $O \supset P \quad \therefore O \supset L$
- (3) (i) $A \vee C$
(ii) $C \supset (\sim D \cdot B)$
(iii) $A \supset B \quad \therefore B$

Q. 4. (A) Give opposition of the following propositions as directed [12]
(Any THREE): (6)

- (1) No mountain is river.
[Contrary and Contradictory]
- (2) All umbrellas are colourful.
[Sub-altern and Contrary]
- (3) Some vegetables are not green.
[Sub-contrary and Contradictory]
- (4) Some two wheelers are speedy.
[Sub-altern and Sub-contrary]

(5) Not a single wall is decorative.

[Contradictory and Sub-altern]

(B) Give Converse and Obverse of the following propositions
(Any THREE) : (6)

- (1) Some scissors are sharp.
- (2) All lemons are sour.
- (3) No planets are stars.
- (4) Some films are not enjoyable.
- (5) Every child is innocent.

Q. 5. (A) Give reasons for the following (Any TWO) : (4) [12]

- (1) Middle term must be distributed atleast once in the premises.
- (2) Converse of 'A' proposition is 'I' proposition, when it is a general proposition.
- (3) Propositional function is neither true nor false.

(B) Recognize with reasons the formal fallacies committed in the following categorical syllogisms (Any TWO) : (4)

- (1) No pineapple is jackfruit.
Some fruits are not jackfruits.
Therefore some fruits are not pineapple.
- (2) Some bungalows are expensive.
All expensive things are rare.
Some rare things are luxurious.
Therefore some bungalows are luxurious.
- (3) All lanterns are useful.
All candles are useful.
Therefore all candles are lanterns.

- (4) All jewels are valuable.
No jewel is pearl.
Therefore no pearl is valuable.

(C) Symbolize the following propositions using appropriate quantifiers and propositional functions given in the brackets (Any FOUR) : (4)

- (1) No refrigerator is television.

[Rx — x is refrigerator]

[Tx — x is television]

- (2) Some mirrors are square.

[Mx — x is mirror]

[Sx — x is square]

- (3) Some ropes are not strong.

[Rx — x is rope]

[Sx — x is strong]

- (4) All dry fruits are nutritious.

[Dx — x is dry fruit]

[Nx — x is nutritious]

- (5) Rita is tall.

[Tx — x is tall]

[r — Rita]

- (6) Everything is perishable.

[Px — x is perishable]

Q. 6. (A) Explain the following terms (Any TWO) : (6) [12]

- (1) Fallacy of Argument of Sorites.
- (2) The rule of Existential Generalization (E.G.)
- (3) Distribution of terms in 'E' proposition. (Universal Negative proposition)

(B) Construct formal proof of validity for the following arguments (Any TWO) : (6)

(1) (i) $(x)(Hx \supset Jx)$
(ii) $(x)(Hx)$
(iii) $(\exists x)(Kx)$ $\therefore (\exists x)(Jx \cdot Kx)$

(2) (i) $(x)(Gx \supset Ix)$
(ii) $\sim Im \cdot Cm$ $\therefore (\exists x)(Cx \cdot \sim Gx)$

(3) (i) $(x)[Lx \supset Mx]$
(ii) $(x)(Mx \supset Nx)$
(iii) $(x)(Nx \supset Rx)$ $\therefore (x)(Lx \supset Rx)$

Q. 7. (A) Answer the following questions in brief (Any TWO) : (6) [12]

- (1) 'Hypothesis is an organising principle' - Explain.
- (2) Explain any one characteristic of observation with an example.
- (3) Explain Independent variable with an example.
- (4) Explain 'Hypothesis must be testable' - as one of the conditions of good hypothesis.

(B) Answer the following (Any ONE) : (6)

- (1) Explain any three conditions of good observation with example.
- (2) Explain in detail verification of hypothesis.

Some & not
Some
NO - > ~

DAY — **IS**

SEAT NUMBER M -

1 6 6 6 7 9

2024 III 11

1500

J-915

(E)

PHILOSOPHY (46)

Time : 3 Hrs.

(4 Pages)

Max. Marks : 80

- Note :* (1) All questions are compulsory.
(2) Figures to the right indicate full marks.
(3) Answer to every question must be started on a separate page.

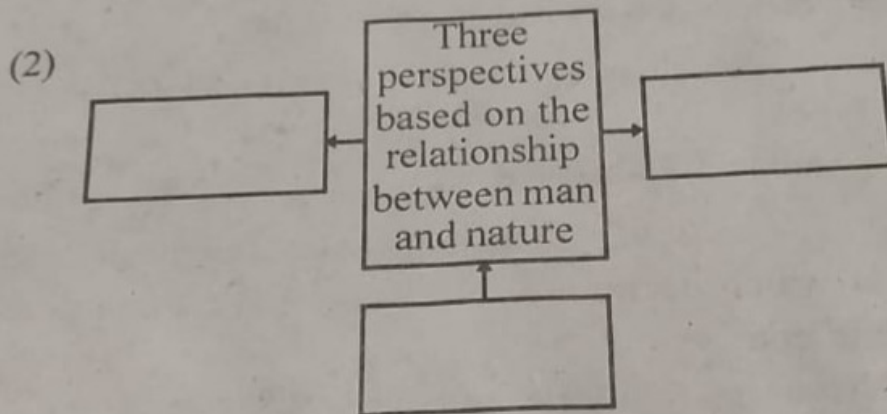
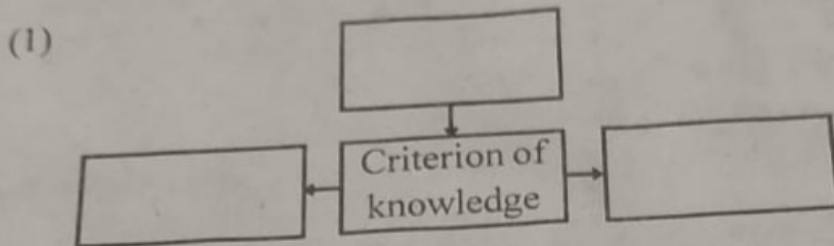
- Q. 1. (A)** Fill in the blanks using appropriate words from those given in the brackets and rewrite the statements : [20]
(6)
- (1) _____ darshana classifies all the things into jiva-ajiva types.
[Sankhya, Jaina, Nyaya]
 - (2) _____ accepts the teleological perspective according to which occurrence of change have some purpose and end.
[Aristotle, Plato, Hume]
 - (3) According to Bauddha darshana _____ is the essential nature of 'sat/real.'
[purity, impermanence, permanence]
 - (4) According to _____ theory of truth, the truth of a proposition depends on its relation with reality.
[correspondence, coherence, pragmatic]
 - (5) Bharatha's idea of _____ is fundamental and important, in Indian aesthetics.
[Rasa-bhava, Bhava-bhavana, Alankara]

(6) _____ is the characteristic of scientific knowledge.
[Objectivity, Subjectivity, Intersubjectivity]

(B) Find the odd word/ pair out and write it. (4)

- (1) Human beings, God, Animals, Plants
- (2) Material cause, Formal cause, Thought cause, Final cause
- (3) Dev Runa, Mitra Runa, Pitru Runa, Rishi Runa
- (4) Painting, Music, Architecture, Sculpture

(C) Complete the following concept map/ table/flow charts : (6)

(D) Give philosophical terms used for the following : (4)

- (1) The term used by Spinoza for fundamental reality.
- (2) The term used in Jaina darshana for the minutest particles of matter.
- (3) A purushartha that refers to man's desires or wishes.
- (4) A branch of philosophy that studies aesthetic and artistic experience in depth.

Q. 2. Answer the following questions in 20 to 25 words each
(Any FIVE) :

[10]

- (1) What are the seven categories given by Vaisheshikas?
- (2) What is Satkaryavada?
- (3) Why are ants called as eu-social animals?
- (4) What is inference?
- (5) Give any four words that are used for 'beautiful.'
- (6) What is material cause?
- (7) What is work of art?

Q. 3. Write short notes on the following (Any THREE) :

[9]

- (1) Leibniz's notion of reality
- (2) Panchaskandha
- (3) Eco-centrism
- (4) Perception (pratyaksha)
- (5) Objectives of art

Q. 4. (A) Distinguish between (Any TWO) :

(6) [16]

- (1) Cause and Effect.
- (2) Correspondence theory of truth and Coherence theory of truth.
- (3) Charvaka's view on Soul and Advaita Vedanta's view of Soul.
- (4) Psychological hedonism and Ethical hedonism.

(B) State with reason whether the following statements are true or false (Any FIVE) :

(10)

- (1) Descartes is monist.
- (2) The substance in which change occurs known as formal cause.

- (3) Hume denies relationship of necessity between cause and effect.
- (4) Aristotle accepts the idea of the immortality of the soul.
- (5) When we use inference as an argument in order to prove our conclusion to the other person it is known as 'Svarthanumana.'
- (6) According to Charvaka, any action that creates pleasure is a moral action.
- (7) Hume propounded that beauty does not lie in the object.

Q. 5. Explain the following concepts/ statements in 80 to 100 words with examples (Any TWO) : [10]

- (1) Aristotle's four fold theory of causation.
- (2) Concept of soul (self) in Bauddha darshana.
- (3) Coherence theory of truth.

Q. 6. Write a dialogue addressing the following philosophical concept/ problem/situation (Any ONE) : [5]

- (1) A dialogue between teacher and student on 'Whether beauty is objective or subjective.'
- (2) A dialogue on 'Technological processes and their effects on human life.'

Q.7 Answer any ONE question in 150 to 200 words : [10]

- (1) Discuss in detail ethics in Jaina Darshan.
- (2) Explain completely Sankhya's view about reality.

DAY —

14

SEAT NUMBER

2024	III	09	1500	J-904	(E)
ECONOMICS (49)					
Time : 3 Hrs.		(7 Pages)		Max. Marks : 80	

- Notes :* (1) All questions are compulsory.
 (2) Draw neat tables / diagrams wherever necessary.
 (3) Figures to the right indicate full marks.
 (4) Write answers to all main questions on new pages.

Q. 1. (A) Choose the correct option :

(5) [20]

(i) Method adopted in micro economic analysis

- (a) Lumping method
 (b) Aggregative method
 (c) Slicing method
 (d) Inclusive method

Options : (1) a, c, d (2) b, c, d
 (3) Only c (4) Only a

(ii) Factors which are working in unorganised money market.

- (a) Money lenders
 (b) Commercial bank
 (c) Hundi
 (d) Chit funds

Options : (1) a, b, c (2) b, c
 (3) b, d (4) a, c, d

- (iii) Optional functions of Government.
- (a) Protection from external attack
 - (b) Provision of education and health services
 - (c) Provision of social security measures
 - (d) Collection of tax
- Options : (1) b, c (2) a, b, c
 (3) b, c, d (4) All of the above

- (iv) Statements that highlight the significance of index numbers.
- (a) Index numbers are useful for making future predictions.
 - (b) Index numbers help in the measurement of inflation.
 - (c) Index numbers help to frame suitable policies.
 - (d) Index numbers can be misused.
- Options : (1) b, c, d (2) a, b, c
 (3) a, b, d (4) a, c, d

- (v) Blood bank is an example of _____.
- (a) Place utility
 - (b) Knowledge utility
 - (c) Service utility
 - (d) Time utility
- Options : (1) a, b, c (2) b, c, d
 (3) a, b, d (4) Only d

(B) Find the odd word out : (5)

- (i) Types of demand :
Direct demand, Indirect demand, Composite demand, Market demand.
- (ii) Features of National Income :
Financial year, Money value, Static concept, Flow concept.
- (iii) Types of budget :
Deficit budget, Zero budget, Balanced budget, Surplus budget.

- (iv) Legal monopoly :
Patent, OPEC, Copyright, Trade mark.
- (v) Financial Assets :
Bonds, Land, Govt. Securities, Derivatives.

(C) Give economic term : (5)

- (i) More quantity is demanded due to changes in the favourable factors determining demand other than price.
- (ii) Deposits that are withdrawable on demand.
- (iii) Charging different prices to different consumers for the same product or services.
- (iv) Net addition made to total cost by producing one more unit of output.
- (v) Degree of responsiveness of quantity demanded to change in income only.

(D) Complete the correlation : (5)

- (i) General equilibrium : Macro Economics : : :
Micro Economics
- (ii) Output method : : : Income method : Factor
cost method
- (iii) Form utility : Furniture : : : Doctor
- (iv) Perfectly elastic demand : $E_d = \infty$: : : $E_d = 0$
- (v) : Change in supply : : Other factors constant
: Variation of supply

Q. 2. (A) Identify and explain the following concepts (Any THREE) : (6) [12]

- (i) Manisha satisfied her want of writing an essay by using pen and notebook.
- (ii) Raghu's father invested his money in a market for long term funds both equity and debt raised within and outside the country.

- (iii) Due to mandatory use of masks during corona epidemic the demand for mask producing labour has increased.
- (iv) Maharashtra purchased wheat from Punjab.
- (v) Jagruti receives monthly pension of ₹ 5,000 from the state government.

(B) Distinguish between (Any THREE) :

(6)

- (i) Recurring deposits and Fixed deposits
- (ii) Total utility and Marginal utility.
- (iii) Perfectly elastic demand and Perfectly inelastic demand
- (iv) Price Index and Quantity Index
- (v) Internal debt and External debt

Q. 3. Answer the following (Any THREE) :

[12]

- (i) Explain any four types of demand.
- (ii) Explain any four problems of capital market in India.
- (iii) Explain any four features of utility.
- (iv) Explain any four reasons for the growth of public expenditure.
- (v) Explain any four features of macro economics.

Q. 4. State with reasons whether you agree or disagree with the following statements (Any THREE) :

[12]

- (i) Over the last 75 years, India's foreign trade has undergone a complete change in terms of composition and direction.
- (ii) Macro economics is different from micro economics.
- (iii) Price maker is the only feature of monopoly market.
- (iv) There are many sources of non-tax revenue.
- (v) There are many types of index numbers.

Q. 5. Study the following table, figure, passage and answer the questions given below it (Any TWO) :

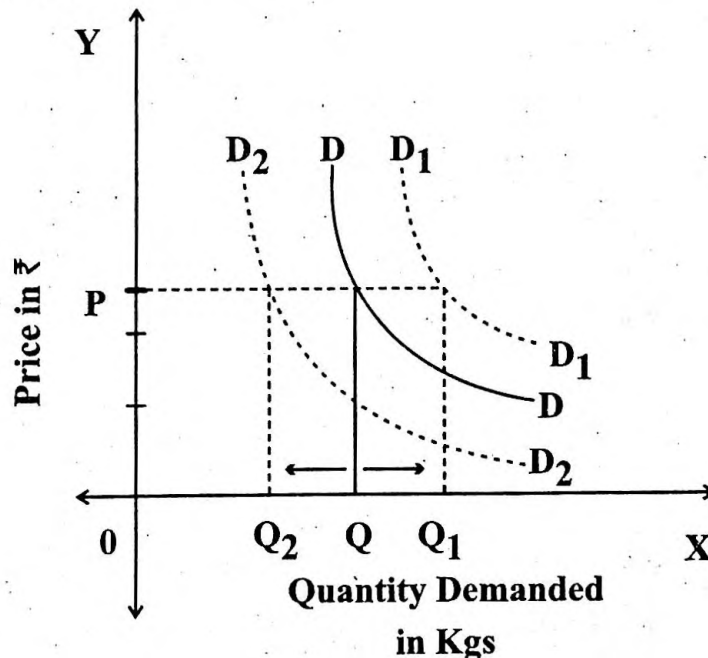
- (i) Observe the following table and answer the questions given below it :

(4)

Commodities	Prices in 2006 (in ₹) (Base Year) P_0	Prices in 2019 (in ₹) (Current Year) P_1
A	20	30
B	30	45
C	40	60
D	50	75
E	60	90

Questions :

- (1) Write the formula for calculation of price index. (1)
 (2) Find the value of ΣP_0 and ΣP_1 . (1)
 (3) Find the price index P_{01} . (2)
- (ii) Observe the given diagram and answer the following questions: (4)

- (1) Rightward shift in demand curve (1)
 - (2) Leftward shift in demand curve (1)
 - (3) Price remains (1)
 - (4) Increase and decrease in demand comes under..... (1)
- (iii) Read the given passage and answer the questions : (4)

In common language the term market means a specific place where buyers and sellers of a commodity meet and exchange their goods. But in Economics it is not necessarily a place but it is an arrangement through which buyers and sellers come in contact with each other directly or indirectly and exchange of goods takes place among them.

Market can be classified on the basis of place, time and competition. Market on the basis of competition is perfect competition and imperfect competition. Perfect competition is an imaginary concept of market and in reality, we observe various types of imperfect competition like monopoly, duopoly, oligopoly and monopolistic competition.

In practice monopolistic competition is used. In this market there are some features of perfect competition and monopoly acting together. The uniqueness of this market lies in the fact that a difference is made between cost of production and selling cost. Selling cost refers to the cost incurred by the firm to create more demand for its product and increase the volume of sale. It includes expenditure on advertisement, hoardings, window display etc.

Questions :

- (1) Explain the concept of Market from Economic sense. (1)
- (2) Write the classification of Market. (1)
- (3) Write your own opinion about selling cost. (2)

Q. 6. Answer the following questions in detail (Any TWO) :

[16]

- (i) Explain the concept of price elasticity with its types.
- (ii) Explain the concept of National income and explain the practical difficulties involved in the measurement of National income.
- (iii) State and explain the law of supply with assumptions.

